

1943

85/1943

СЕКРЕТНО

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИК

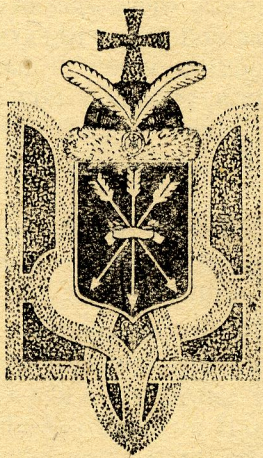

АЛБМАНАХ
НА 1943 рік
БЕРЛІН

73 (29K) 193

СЕКРЕТНО

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИК

7943

оружія

86385

АЛЬМАНАХ
НА 1943 РІК
БЕРЛІН

Львів. Бібліотека
АН УРСР

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВ. ТОВА. ІМ. МЕЧЕНКА
У ЛЬВОВІ

На грані двох епох...

Перед Вами другий річник Альманаху «Український Державник». Виходить він у світ у четвертому році війни з найбільшим ворогом України — московським більшевизмом. Це нехай буде хоч частинним виправданням недостатків в оформленні й обемі цього Альманаху.

Живемо саме у розгарі велетенського і кривавого бою двох протилежних і виключаючих себе світів. З одного боку — світ захланного і пажерливого плітократичного капіталізму, прикритого дрантивим серпанком забріханої, зледащілої демократії, яка в союзі зі своїм потворним плодом, жидо-московським більшевизмом намагається кинути світ у безодню нужди і горя. З другого боку — новий світ, який голосить, що введе кращий порядок, дружньої співпраці народів Європи.

У цьому кривавому змагу Український Народ відразу станув по стороні борців за новий лад, звязуючи з їх перемогою надію на остаточне визволення.

Але тут же слід ствердити, що Український Народ перший інстинктивно відчув і зрозумів розміри більшевицької небезпеки і перший вступив з нею в нерівну боротьбу. Цю боротьбу вів Український Народ ще в 1917—1920 — їх та пізніших роках тоді, коли середньо-європейські і західні народи з цими більшевиками по черзі договорювались, і то нераз нашим коштом

І тепер, хоч виснажений і здешатований та покалічений фізично і духово більшевицькою тиранією, Український Народ віддав усі свої сили за перемогу нового світу.

Дякуючи небувалим історичним перемогам Німецької Збройної Сили майже вся Україна вільна вже від кігтів хижацького, більшевицького деспота — і це є частинне сповнення надій Українського Народу. Але, покищо, Український Народ не мав можливості стати повноправним

субєктом у цьому велетенському змагу та розвинути всі свої духові й фізичні сили, всі свої державно-творчі й господарчі та суспільно-організаційні здібності за своє і всієї Європи краще майбутнє. І це стало причиною цього глибокого пригноблення, яке залягло Українську Землю після радості перших днів визволення тоді, коли найважливіші сподівання Українського Народу не сповнилися.

Ми розуміємо, що в рішальних чинників на перших порах цього рішального змагу могли бути сумніви щодо постави і державно-творчих спроможностей Українського Народу, після двадцяти кілька річного винищування, одурманювання і страхіть режиму червоного від крові Чека й НКВД, але дотеперішні зусилля й осяги Українського Народу досі дали хіба доволі доказів на те, що він усією душею й усіми своїми творчими силами по стороні тих, що змагаються за новий лад у світі. Доказом цього є хочби те, що на українських землях просування фронту на схід Європи йшло скорішим темпом, ніж на московських. Влєгшувала це м. і. постава українського населення, яке квітами, хлібом і сіллю та щирою радістю витало визволителів. Доказом цього є і сотки тисяч українських робочих сил, які своєю відданою працею в Німеччині при фабричних станках і в хліборобстві заступають тих, що пішли на фронт. Доказом того є також зрозуміння, з яким українське населення заготовляє і віддає харчові та інші продукти на виживлення фронту, Німеччини та інших країв Європи.

Все це нераз знаходило і знаходить слова признання з боку тих, що рішають у Новій Європі. Але — оскільки наглядніше й інтензивніше проявлялася б ця добра воля і творча сила Українського Народу у всіх цих ділянках, колиб він одержав можливість більше самостійно включитися у цей важкий, епохальний змаг у відбудові і розбудові свого питомого, історією і Провидінням накресленого завдання, коли б дана йому була більша ніж досі можливість стати співрішальним чинником у порядкуванні своїми справами.

Ця можливість прийде тим скоріше, чим скоріше сповняться оці слова Ясновельможного Пана Гетьмана Павла, проголошені Ним на II. Делегатському Зїзді «Української Громади» в Берліні, 30. серпня 1942 р.:

»Отже, дорогі Пані й Панове, зрозумійте, що головний центр наших усіх нещасть не в тому що німці не роблять у дану хвилину те, що ми мріяли роками; не тому ми головним чином нещасні, що знаходимось між молотом і ковадлом, а тому, що ми, не дивлячись на багато життєвих наук, не зрозуміли досі того, що тепер на світі мають право жити лише сильні народи; а для цього між іншим треба, щоб люди, забувши про свої дрібні розрахунки, дрібні свої самолюбства, зуміли б об'єднатися коло однієї великої, гарної Ідеї, і з радістю задля цієї Ідеї готові були б постраждати; щоб керівні люди зуміли виділити один Провід і цей Провід Народ усіми силами підтримав би»

»Коли Народ зуміє об'єднатися, коли Народ виділить один Провід, коли Народ зуміє позбутись тих негідних елементів, що переслідують лише свої особисті цілі та стараються збити Український Народ з його старого, історією йому накресленого шляху, тоді лише, я вважаю, може початися серйозна праця для здобуття своєї власної держави, і тоді вона буде здобута»

Цей український національний Провід в особі Ясновельможного Пана Гетьмана Павла і Гетьманського Центру, маємо. На це він дав і дає докази своєю дотеперішньою діяльністю для добра Української Справи. Українську державницьку Ідею, виложену в »Листах до братів-хліборобів В. Липинського та в творах інших чільних гетьманців-державників — теж маємо.

На всіх Українських Землях, усі верстви Українського Народу, нічого більше не прагнуть під теперішню пору, як саме цього об'єднання на трудових принципах співпраці всіх класів під одним національним Проводом, який довів би до відбудови одної спільної всім Української Держави. Про ніякі розходження, які були б відгомонам сумної пам'яті партійницького періоду, українські трудові люди не хочуть і чути.

Про це нагадуємо кому слід, у цю переломову і рішальну хвилину на грані двох епох, у момент грандіозного змагання за краще Завтра, в якому вирішується теж і доля Українського Народу.

Редакція Альманаху.

Промова

ЯВП Гетьмана Павла Скоропадського

**на II. Делегатському Зїзді Української Громади
в Берліні**

30. серпня, 1942 року.

Високоповажані Пані й Панове!

Делегатки й Делегати!

Я дуже неохоче сьогодні до Вас промовляю. Під впливом однак різних обставин, я постановив висловити свій погляд на сучасне наше положення. Прошу при тім не осуджувати мене, коли буду говорити гостро. Вірте мені, що ця недоладність в моїй мові буде впливати з моєї глибокої любови до нашої нещасної, сплюндрованої, розшарпаної України та всього українства.

Висловлюю Вам і всім виславшим Вас на Зїзд Організаціям свою щирю сердечну подяку за Ваші ласкаві привіти. Я завжди приймаю глибоко до серця все те, що звязане з нашою організацією. Всім своїм розумом і душею уявляю собі, як тяжко Ви, розкидані по всіх країнах, далеко від Центру, переживаєте теперішні часи, такі для нас неясні, де великі радісні надії чергуються з великими розчаруваннями, коли до Вас приходить дуже багато всяких відомостей, але здебільша неясних, суперечних одна одній. Найгірше те, що багато різних ворожих елементів під покришкою розповсюдження точних інформацій для добра нашого загального Українського Діла, роблять свою нечесну роботу, бажаючи ослабити Ваш дух і порушити Вашу рівновагу.

Ви, Високоповажані Пані й Панове, запрошені на Зїзд поперше для того, щоб виконати параграфи статуту нашої Громади, де сказано, що в певний речинець треба робити такі делегатські Зїзди; подруге — для того, щоб Ви подали свої інформації Центрові з місць, потрете — щоб Центр ознайомив Вас з загальним станом справ у себе. Це зроблено як з одного, так і з другого боку. Але, дорогі Пані й Панове,

це, так би сказати, офіційне, вузьке завдання нашого сьогоднішнього Зізду. Я розумію, що Ви, коли б обмін думками закінчився на цьому, розіхалися б незадоволеними; чогось Вам бракувало б. Я розумію, що Ви хочете знати, чим дихає Центр, як йому уявляється стан Української Справи взагалі й нашої Громади зокрема. Який його духовий стан? В який бік, головним чином, скерована його діяльність? На всі ці питання я дам Вам відповідь. Відповідь ясну, оскільки це за теперішніх умовин можливо.

Для правильного зрозуміння нашого часу, для того, щоб у зв'язку з цим можна було б приймати правильні постанови, не треба ані на хвилину забувати, що точиться війна, яка своїм масштабом, своєю інтенсивністю, завзятістю й, скажу, жорстокістю така, якої людство досі ще не знало. Розум і душі воюючих сторін повністю захоплені лише війною і всім, що з нею пов'язане. Тільки те гасло має право на життя, що може в дану хвилю сприяти перемозі, — решта, рішуче все без виїмку, не може викликати найменшого інтересу в людей, що пов'язані з ділом ведення війни.

Це поперше; подруге — війна вимагає від людей страшного напруження; війна всмоктує в себе майже все мужеське населення; війна що-далі, то гостріше вимагає собі на службу, і на фронті і в запіллі, щораз більше людей, бо треба обсаджувати все нові й нові посади.

Тому треба собі усвідомити, що підчас війни часто, дуже часто люди займають посади, що їх за мирного часу вони по своїх розумових та моральних якостях, по своїх знаннях того, що вимагає від них їх теперішня, в зв'язку з війною, служба, ніколи, ніколи подібної посади займати не могли б. Це дуже прикро, але що ж робити? Лишається тільки ствердити, що воно так є.

Це все, до купи взяте, веде до того, що за наших часів дуже багато робиться такого, чого не повинно було б робитися; це все ускладнює справу, це часом суперечить справедливості, буває навіть злочином і для обидвох сторін приносить шкоду.

З другого боку треба взяти на увагу і стан українського населення. 20-літнє панування большевиків принесло українському населенню незчисленні нещастя; з них головне — це винищення нашого народу; не стільки матеріальне, господарське, як духове, особливо винищення основної верстви нашої нації — селянства. На Східній Україні тепер, як і

раніш, значна більшість населення це — хліборобська маса, (дивно, що вона так ще духово зберіглася), але вона тепер не має проводу й тому вона лише підсвідомо шукає шляхів до здійснення державницької ідеї.

Інтелігенція, що зберіглася на Україні, — між іншим там її зовсім не так мало, як про це офіційно залюбки говорять, — не обеднана, і багато з неї ще приголомшене, за-туркане.

Це те, що на Східній Україні.

Залишається Галичина й еміграція. Що дали вони Україні?

Еміграція дала Галичині, так звану в Україні, в місцях, де вона існувала, «молодечу владу». Тут треба дещо в'яснити. Не дивлячись на те, що серед української молоді, — поруч з усякою нікчемністю, що, на жаль, найбільш пнеться вгору, випереджаючи чесних спокійних людей, — є дійсно віддані українській справі люди, а між ними багато людей офірних, патріотично наставлених, найкращих людей у всіх відношеннях. Тому то я в тім, що кажу, не роблю узагальнення, але факт той, що «молодеча влада» відограла в Галичині певну роль. Вона ж хотіла захопити провід, усталитися і на Східній Україні зараз по приході туди німецьких військ, але, як і слід було чекати, — ця влада, чи пародія на владу, окрім лиха, нічого за час свого існування не зробила. Своїми нерозумними вчинками вона сама себе в очах населення дуже скомпромітувала й нарешті безнадійно зникла. Тому й у німців викликала своїм нерозважним поступованням різке подратування, хоч і була, мені здається, спеціально, очевидячки, ними спочатку допущена.

А сама еміграція? Організовано нічого не зробила. Всі події минули повз неї, та вона нічого організовано і не могла робити; окремі люди українські старалися отримати посади в німців, тай багато з них їх і отримали. Між ними є різні люди: одні, що своєю службою роблять добро Україні, інші, які, крім лиха, і Україні, і Німеччині нічого не роблять.

Отже ніякої справжньої самоорганізації, ніякого зачатку власної української влади, ніякого власного українського війська, про яке всі так мріяли, — досі нема.

Ось, дорогі Пані й Панове, дійсний стан річей на нашій Батьківщині під теперішню хвилю. Безрадісно!

— І ясно, що так, як це постійно раніш здавалося багатьом зпоміж наших людей, що хтось збудує їм Самостійну

Україну, а вони приїдуть отримувати добрі посади, — цього не буде. Це треба ясно собі усвідомити, що ніколи цього не бувало й нема, щоб люди жертвували масово своїм життям для того, щоб лише облагодіяти когось іншого; так не буває.

Коли людина, а тимбільше ціла країна несе незліченні жертви, то робиться це для того, щоб для себе повністю використати свою перемогу, якщо остання їм дасться.

Я знаю, що серед українців, завдяки загальному станові України, що ось я його Вам у найзагальніших, але досить ясних рисах змалював, існують різні настрої і погляди: або вже дуже песимістичні, що ведуть до якоїсь повної безнадійності й байдужості, або ж аж надто сповнені ілюзій та енергії; люди однак цього останнього гатунку йдуть часто манівцями, що може довести до всяких нових нещасть.

Я, дорогі Пані й Панове, про все це докладніш говорив у промові на Святі Місцевої Організації Союзу Гетьманців Державників у Берліні в лютому с. р.; напевно багато з Вас прочитали її, тому не буду тут повторювати цього. Скажу лише одне: те, що я говорив тоді, я вважаю, треба повністю прийняти й зараз.

Суть усього така: становище наше — сумне і кепське. Те, про що ми мріяли роками, розвіялося мов дим. Події пішли в іншому напрямі, ніж ми сподівалися. Чи наш стан безнадійний? Чи треба остаточно відмовитися від того, про що Український Народ століттями мріяв? Чи треба нам забути Ідею, за яку тисячі й сотки тисяч українців наклали головою? Ні, рішуче ні!

Нам треба вдумливо дивитися на всі явища; найвища пора мрійникам нашим перетворитися в людей, що твердо й тверезо думають. Український народ за свою тисячелітню історію переживав значно гірші часи свого існування, а все ж залишився духово і фізично здоровим народом. З честю й не зламаними вийдемо й ми з теперішнього прикрого нашого становища; я в цьому ані на хвилину не сумніваюсь. Але потрібна гостра й ясна думка й завзята, невпинна праця нас усіх!

Що й як буде з приходом миру — цього ми не знаємо; не знаємо, які взаємини установаляться у німців з нами. В яких умовах буде перебувати німецький народ, і які основні думки будуть панувати в головах його провідників щодо нас, українців, ми не знаємо.

Те, що є тепер, зовсім не вказує на те, що може бути завтра.

Нам треба спокійно й вдумливо чекати, а головне — не приймати за скорих рішень.

Хто й що ми таке — це кожному з нас відомо, й такими ми і залишимося.

Не будемо ві за яких умовин впадати в одчай, не будемо в істеричному маяченні робити необмірковані кроки, що їх, на жаль, вже дехто з українців робить. Це тепер ні до чого доброго не доведе.

Не будемо також і відрікатися від своєї історії, своєї минувшини й робитися якимись »черкасами«, чи чимось іншим, на глум і ганьбу перед усім світом. Залишаємося чесними, вірними своєму народові і його минувшині українцями. За всіх обставин стоятимемо за втілення в життя Ідеї власної Української Держави і для цього в дану хвилину насамперед, не покладаючи рук, працюймо для перемоги німців над большевиками, бо большевики — це найгірший наш ворог!

Україна й большевики — це вогонь і вода. Обидвом їм ураз на світі нема місця.

Декому з Вас, Панове, може здатися, що я проповідую думку, що треба пасивно прилашнюватися до обставин. Ні, хоч я й старий, але я своєю вдачею завжди був і є по боці активності і дуже сумую, що на мою долю в теперішні часи випав обов'язок часто стримувати людей від акції, і сам не можу в ній приймати участі. Роблю це тому, що прагну успіху українському народові і зокрема Вам усім і непохитно вірю, що в дану хвилю не якимись вибухами чи гвалтом українському народові можна на світі знайти місце, на яке він має безперечно право, але лише глибоко продуманою працею, енергійно підготовлюючи себе, і морально й фізично, для будучих подій і будучих завдань.

Я прошу Вас задуматися над тим, що я кажу, і зрозуміти мене.

Приклад: — ми прагнемо своєї Держави, ми прагнемо її тому, що лиш у своїй Державі народ може почувати себе вільним, може стати самим собою, може в своїх громадянах розвинути почуття поваги до себе. Лиш своя Держава може дати народові можливість всебічного розвитку всіх його талантів і духовних скарбів. Нарешті й матеріально тільки

своя Держава може дати своїм громадянам можливість кращого матеріального життя.

Під чужою владою народ завжди буде використовуваний тільки для чужих інтересів і як мога менш за це нагороджений, бо останнє не в інтересах панівного народу. Це все відомо, й українці у своїй більшості прагнуть своєї Держави, але одночасно, Пані й Панове, яка обмаль серед нас, українців, людей державнодумачих; яка обмаль людей, що загальні інтереси вміють поставити вище понад особисті. І далі, — ми знаємо, що нам треба рішуче боротися за те, щоб нарешті добитися своєї Держави, і знаємо всі, що, очевиднож, при боротьбі краще триматися вкупі, бути під одним проводом, ніж боротися розпорошено, маючи їх декілька.

Подивіться навкруг себе, подивіться, що з себе уявляє наше українське суспільство!

Звертаю Вашу увагу на це явище, але не буду в подробицях торкатися цього питання. Ви й без моїх завваг добре знаєте, як далекі ми від того стану, що був би конечний для осягнення нашої великої національної мети.

Питаю Вас: хіба є у нас спільнота — один народ — одна воля, що так конче потрібно? Цього нема. Ми бачимо, замість цього, розпорошеність, службу чужим інтересам, страшну політичну нестійкість і що найгірше — в Галичині братовбивчу війну, де вже багато нашої молоді загинуло на радість нашим ворогам. Це останнє явище остільки злочинне, остільки безглузде, що лише найлютіші вороги нашого народу можуть мати з нього втіху.

Отже, дорогі Пані й Панове, зрозумійте, що головний центр ваги наших всіх вещасть не в тому, що німці не роблять в дану хвилину те, про що ми мріяли роками; не тому ми головним чином нещасні, що знаходимося між молотом і ковадлом, а тому, що ми, не дивлячись на багато життєвих наук, не зрозуміли досі того, що тепер на світі мають право жити лише сильні народи, а для цього між іншим треба, щоб люди, забувши про свої дрібні розрахунки, дрібні свої самолюбства, зуміли б об'єднатися коло одної великої гарної Ідеї, і з радістю задля цієї Ідеї готові були б постраждати; щоб керівні люди зуміли виділити один провід і цей провід нарід всіми силами підтримав би. Треба, щоб в активній масі народа, в його інтелігенції було сильно розвинуте почуття вищої чесности, щоб народ розбирався, де ж дійсно люди працюють для добра своєї Батьківщини і, де

всякі негідники продають його за 30 динарів, голосно вигукуючи, що працюють для добра народу.

Коли народ зуміє об'єднатися, коли народ виділить один провід, коли народ зуміє позбавитися тих негідних елементів, що переслідують лише свої персональні цілі та й стараються збити народ з його старого, історією йому накресленого, шляху, тоді лише, я вважаю, може початися серйозна праця для здобуття своєї власної Держави, і тоді вона буде здобута. Всі ці розрахунки на чужу благодійність, усі ці невинуваті мрії — їх пора давно забути й перейти до більш життєздатного і конкретного способу думання.

Для нас, українців, у широкому українському розумінні, це означає: всіма силами допомагати німцям в їх боротьбі з большевиками. Не нарікати і не піддаватися чуттю, не падати духом і всіх обвинувачувати в своїх нещастях, а старатися як можна більш українських людей приміщувати на командних місцях, і все своє нечесне всіма способами використовувати, а не прикривати.

Привчіть німців до думки, що ми, українці — чесні люди і, коли ми щось кажемо, то ми так і поступаємо!

Треба всіма силами старатися здобути своє військо, а здобувши його, віддати йому всі найкращі свої сили і всю нашу до нього любов і повагу. Об'єднуватися на широкий всеоб'єднуючий програмі, виділивши один провід для цього об'єднання.

Для Громади у вузькому розумінні це означає, що не досить членам Громади лише платити членські вкладки, а треба кожному членові Громади зрозуміти, що ми переживаємо тепер надзвичайні часи, що кожний член Громади повинен подвійно працювати, повинен вести пропаганду нашої Ідеї, повинен вести цю пропаганду не лише серед українців, але й серед німців, бо те, чого ми прагнемо, буде й на користь останнім. Нарешті член Громади повинен приєднувати нових членів, повинен сам намагатися зайняти відповідне місце, а обсадивши його, допомагати нашій загальній українській справі, і повинен при кожній нагоді сміло боротися проти всієї нашої недержавности, проти жахливого індивідуалізму, проти всіх тих згубних течій, що ще живі серед частини нашої інтелігенції.

Повірте, що вже тепер при такій праці Громада багато чого досягне.

Не думайте, Пані й Панове, що я не доцінюю працю нашої Громади. Я добре знаю, що серед Вас є багато жертвених справжніх патріотів, що працюють на користь нашого Діла, але, дорогі Пані й Панове, я хотів би, щоб усі від малого й до великого, зрозуміли б, які власне тепер ми переживаємо часи; я хотів би бачити в Громаді, серед її членів більш самодіяльності, більш ініціативи, залишаючись, очевидно, в рамках тих директив, що йдуть від Вашого Центру. Я настоюю на більшому розмаху. Коли Ви цього досягнете, тоді й Центрові Вашому буде значно легше.

Що ж робить Центр? Він, вірний прийнятим на себе обов'язкам перед українським народом, безупинно працює в різних напрямках. Треба, однак, признати, що наш Центр в тому складі, як є тепер, ослабий; він страшенно переобтяжений працею, дуже багато різних питань не знаходять відповіді, чи знаходять її з опізненням; це тому, що нема сил, що могли б опрацювати дане діло. Людей в Центрі замало. Це велике недотягнення. Сподіваюся, однак, що воно буде, принаймні в значній мірі, виправлене.

В широкому розумінні політичному він старається всіма силами добитися від відповідальних чинників того, щоб в Україні була введена дійсна своя власна самоорганізація; він старається, щоб німці нарешті визнали, що українське військо потрібне; він веде боротьбу зо всіма ворогами України, а таких, на жаль, багато; він, не дивлячись на страшні на нього натиски з усіх боків, може з гордістю сказати, що, будучи цілком лояльним до Німеччини й бажаючи Німеччині остаточної перемоги над її ворогами, має лише одну думку — добро української справи і він так буде робити й далі.

Він працює не покладаючи рук над поширенням нашої Державної Ідеї і наших принципів і він, не дивлячись на перешкоди, має все ж успіх; він переконаний, що настануть кращі часи для нас, українців, і він вірить у остаточний успіх своєї праці!

Ще раз, дорогі Пані й Панове, кличу до Вас: запам'ятайте все те, що я Вам сказав; вірте мені, що це єдиний шлях, щоб ми нарешті в дійсності зазнали, що є Вільна Державна Україна.

Слава Україні!

Історичні паралелі на тлі сучасних подій

Наші історичні вороги завжди намагалися й намагаються вмовити в цілий світ, що ми українці, не здібні мати свою державу, що ми не маємо, так би мовити, державницького інстинкту.

Ні, державницький інстинкт ми мали й маємо. Доказом того — це праця українців над створенням української князівської Держави, праця їх над перетворенням напівдикой войовничої Литви в велику литовсько-українську державу, праця їх над перетворенням малокультурної, азійської, здобичницької Москви в велику російську імперію, створення Української Держави Гетьманом Богданом Хмельницьким у роках 1648—1657, і нарешті — створення Української Держави Гетьманом Павлом Скоропадським у 1918 році.

Але всі ці історичні явища своєю природою, неоднакові. Коли в першому випадку українці, оскільки прийняли т. зв. варязьку теорію, на власній землі підхопили чужу ініціативу й тільки з бігом часу перетворили її в суто українське Державницьке Діло, то в другому і третьому — пішли помагати творити держави, яких центри були поза межами їх власної Землі та стали таким чином доповненням чужих держав. І тільки третій та четвертий випадки — це творення з власного почину, власними силами і на власній Землі своєї власної Держави.

Отже державницький інстинкт в українських людей за всіх часів усе був, але, залежно від типу тих людей, різно він здійснювався в їх чинах, а тому й діла їх різних форм прибирали. Бо тут треба розрізняти два основні типи українських людей: войовників і невойовників. Державник-невойовник, маючи сильно розвинений державницький інстинкт, вроджене йому почуття законности та порядку, але не маючи духу мечем своїм здобувати та встановляти СВОЇ закони й порядки, — здібний здійснювати себе, як тип, в уже готових кимсь, здобутих державницьких формах. Тому коли нема готових своїх власних державних рамок, він приймає чужі форми і працює в них. Його лінія — це лінія меншого опору, лінія принатурювання. Ті, що допомагали варягам творити

київську князівську Державу, ті, що йшли розбодовувати Литву, Польщу, чи Москву, не були завойовниками; вони були державниками невойовничого типу. Навпаки, державник-войовник; він, як тип, що хоче здійснити себе серед власного оточення, не порядком принатурювання до умовин, а порядком створення собі відповідних, — не може укластися в рамки чужої держави, не може упокоритися. Державник-войовник, той, що »през шаблю права здобуває«, не може йти дорогою компромісу з своїм імперативним державницьким »Я«. Його шлях — це шлях найбільшого опору. Це лінія здобування, вкарблювання у книгу історії власною рукою, власним мечем свого імені; це лінія розширювання себе і своїх хотів на оточення, це творення своїх форм на своїй Землі, для своєї національної творчости.

На жаль, обидва ці типи, конче потрібні для нації й її розвитку, для України, як такої, здебільша загигали. Український державник-войовник звичайно загигав у безнастанних спробах здійснити себе, творити своє власне — »Я« за наказом своєї Землі та її законів, загигав у нерівній боротьбі за СВОЮ волю і за СВОЮ правду, загигав, непіддержаний байдужою масою громадянства. Коли ж доля і не судила йому загинути в бою, то його голова котилася, стята рукою ката-переможця, бо цей тип був найнебезпечніший для кожної чужої держави, що хотіла необмежено панувати в Україні.

Коли ж такому державникові-войовникові й щастило при житті вдержатися, принатурившись нещиро до чужих форм і обставин, усе вичікуючи слушної хвилини, щоб здійснити себе, як тип, то з довшим існуванням чужих форм і обставин, себто чужої держави на його Землі, такий державник-войовник неминуче вироджувався. Це йшло в парі з зником історичної пам'яті в провідній верстві та зником власної державницької традиції.

І ось так із бігом літ, замість славної Козаччини, ми бачимо Гайдамаччину, що замість свого діла, творить, сама того не усвідомлюючи, московську »мокру« і брудну роботу; замість »Січі«, що її творили ті, в чиїх жилах ще вирувала кров їх предків із князівської доби й наказувала їм чинити, »Січі« типу воєнно-лицарського Ордену, зразки якого ми бачимо на Заході, чи то в формі Ордену мальтійських рицарів, чи Ордену меченосців, тощо, цебто, »Січі« перших діб її існування, Січі часів її європеїзації, — ми бачимо »Січ« часів її упадку, коли на ній позначився розкладовий вплив Азії й

її кочовиків через Москву, бачимо »Січ« із її Петриками та іншими демагогами; бачимо »Січ«, як самодовліючу, здобичницьку квазі-республіку, вічно незадоволену, з постійним борсанням на всі боки в пошуках »ліпшої« й щедрішої »руки«, цебто, того, що тепер ми називаємо »орієнтацією«

Нарешті за новітніх часів, коли заник державницького інстинкту в українстві щораз більше позначався, ми бачимо, як войовниче городове козацтво вироджується в гречкосіїв, що їх до болю жахливою карикатурою можуть служити такі гоголівські персонажі, як Афанасій Іванович Товстогубенко з »Старосвітських поміщиків« або Іван Никифорович Довгочхун із »Повісти про те, як посварилися Іван Іванович і Іван Никифорович«. Це козацтво обертається у хліборобів-невойовників; або ж, якщо схоронюється в них ще войовничість у крові, то ми бачимо хаотичну, часто-густо просто бандитську отаманію, чи прерізні революційні організації, що нагадують гайдамаччину, перенесену на політичне тло, а замість славного Лицарства Запорізького, бачимо буялу поза часом і простором, відірвану від Землі і її Закону, позбавлену її Ідеї, п'яну й розперезану Махнівщину, з її українським тілом і азійсько-московськими мізками, в особах анархістів — жида Воліна й москаля Аршінова, що творили політичний штаб »батька« Махна. І нарешті, як найновіше продовження цієї лінії — сучасну Козакію з д. Полтавцем, що кінчається врешті самозапереченням у собі українства, як такого.

Ось так із ходом часу у чужих формах і обставинах порив лицаря-войовника обертається в бунт раба-бандита.

Але й державник-невойовник врешті-решт заникав неминуче в чужородних формах і умовах, як окрема національна особистість і державотворча сила. Одірваний здебільша від власної Землі й її Закону, що єдино могли дати йому утвердження тієї його духової окремішності, він денационалізувався, ставав, або »самоотверженням малоросом«, або »кресовим поляком«, а при тому урядовцем-бюрократом

* * *

Двічі українським войовникам-державникам пощастило здійснити себе, а тим і власну Державу на своїй Землі.

Це в роках 1648 і 1918.

Держава Гетьмана Богдана повстає наслідком повного відокремлення України (в її тодішніх межах) від Польщі, що

ЯВП. Гетьман Павло Скоропадський

було вислідом довгої УКРАЇНСЬКОЇ національно-соціальної революції проти польської держави в Україні і порядків тієї держави там. Перехід у суті речі протидержавної революції у власне державницьке, творче діло відбувається не відразу. Тільки тоді, коли в тій революції національно-державницькі сили й напрямки перемагають, перемагає державно-національна українська рація стану над руйнівними тенденціями кожної революції, а особливо над розгойданими апетитами тодішніх українських мас, тільки тоді повстає Українська Держава.

І в цьому процесі державник-войовник (на початках-польський), а водночас реbelieнт-козак, козацький сотник Зиновій Хмельницький виростає на українського творця-державника, українського Гетьмана Богдана Хмельницького.

Цей зріст можна поділити на дві доби: т. зв. автономістичну і самостійницьку.

Перша це та, коли Зиновій Хмельницький несе прапор із гаслами захисту мешканців України від релігійних та соціальних утисків із боку Польщі, але захисту їх у М Е Ж А Х ПОЛЬЩІ, як держави. «Не відступлю од черні, бо це права рука наша» — каже він у початку 1648 року. Але в підготовці до другої доби і за неї Гетьман і думає, і чинить інакше.

Українська Держава 1918 року повстає в рямках і на фоні явища, що його керівні центри, так би мовити, підойми, лежать не в Україні, а в Росії.

Те явище — це соціально-політична Російська Революція 1917 року. Оскільки Переяславська Умова й офіційне признание України окремою Державою, що з тієї умови логічно випливало, була завершенням т. зв. автономістичної доби за часів Богдана Хмельницького, так відновлення Гетьманства 29. квітня 1918 р. було повним закінченням автономістичної доби Центральної Ради, поминувши її «самостійницький» 4. Універсал. Бо тільки відновлення Гетьманства в 1918 році було рішучим і безповоротним відокремленням України від Московщини.

Доба Центральної Ради, як і доба початків повстання Хмельницького, репрезентує собою не національно-державницькі сили, а соціально-громадську українську революційну стихію. Її категоріями мислять її діячі. Їх національні почуття тільки злегка забарвлюють у жовто-блакитні тони їхні в суті речі, якщо не чисто інтернаціональні напрями,

то в кожному разі на пряму тодішньої революції — революції РОСІЙСЬКОЇ. Не забудьмо, що більшість членів її, тих, що стояли на державно-самостійницькому ґрунті, вважала »реакціонерами«, »чорпосотенцями«, а їх чинність — »ножем у спину революції«.

Без чину національно-державницького, без чину, який повернув би Україну до джерел її буття, як нації, повернув би до національно-державницької української традиції, чину, що безпосередньо нав'язав би сучасну українську безвласно-державну дійсність до власнодержавницького минулого, словесні декларації Центральної Ради про самостійність нікого і до нічого не зобов'язували. Це зраджує самий стиль 4. Універсалу та ті зовнішні обставини, за яких і під яких значним тиском він був повстав, особливо по щойно вчорашніх заявах про несамостійність.

Тільки відновлення Гетьманства давало тому словесному актові тверду правну і фактичну опору.

Богдан Хмельницький міг вирости з козацького сотника, далі проводиря зревольтованої черні, на Гетьмана, творця Держави, не тільки тому, що мав до того ласку Богу, об'єктивні дані в тодішньому стані Українського Народу й свої особисті, тому, що він сам у собі переборов тільки бунтівника та протестуючого, що встав на захист свого особистого життя та майна. Це дало йому змогу підпорядкувати своїм »шаленим думам« (власна Держава) тодішню, правда, неоформлену, але фактично існуючу »Центральну Раду« в вигляді колективу з »Січі« та олігархічно — на польський зразок — настроєну козацьку городову верхівку.

Але те, що було під силу геніяльній одиниці, того не спроможний був доконати колектив. А Центральна Рада була колективом. Для дальшого кермування правильним розвитком Української Нації в напрямі еволюції Гетьмана Богдана вона не була здібна. Для виконання такого історичного завдання, як неминуча передумова дальшого існування України, як Нації, як окремого національного тіла, неминучо мала прийти з Божої ласки ОСОБИСТІСТЬ.

* * *

Коли ми вдивляємось уважніше в те, як підходили до розв'язання важкого питання: як організувати свою державу — Гетьман Богдан і Гетьман Павло, то нас вдаряє велика

подібність у їх способах розвязки. Це переконує нас у цьому, що шлях здобуття й установа Української Держави все такий самий.

Але попри цю подібність є і велика різниця.

І різниця та не є в питанні величини Гетьмана Богдана і Гетьмана Павла, і не в тому, що будова Богдана в наданій ним їй формі проіснувала в часі довше, як будова Павла, а в тому стані, в якому пробувала Українська Нація в часах перед 1648 р. і перед 1918.

Перед Гетьманом Богданом з кінця XVI. в. й по 1648 рік точиться безнастанна ЗБРОЙНА боротьба українців із татарами, турками, москвинами й поляками, в якій витворюється тип українця-войовника, що, вростаючи в землю і стаючи осілим хліборобом, що-раз виразніше прибирає державницьких рис. З цих войовників-хліборобів витворюється статечна провідна верства Української Нації, із якої згодом повстає українська козацька шляхта. Всі ці войовники горді на своє походження й на себе. »Нащадки Яфетові« — гордовито називають вони себе. Вони горді на свою прекрасну Батьківщину, де так тяжко й небезпечно їм живеться. Вони мають у своїх жилах гостре відчуття своєї власної державної й боєвої традиції ще князівських часів. Вони горді на свою віру православну, горді на своїх предків та їх славу. До цієї боротьби поволі пристають поодинокі т. зв. руські шляхтичі, такі, як полковник Станислав Кричевський, або Станислав Морозовицький, улюбленець козацтва, Морозенком названий. Це ті більш активні, що чують ще голос крові і йдуть, за »законом мертвих«. Вони йдуть козакувати. Цим вони підносять українські войовничі елементи з поспільства на височінь козака-лицаря.

Що мав перед собою під тим оглядом Гетьман Павло?

Майже нічого. Хіба що гурт на Шевченку вихованих молодших старшин, унтер-офіцерів та вояків, розкладених довгим УКРАЇНСЬКИМ миром, що тягнувся ось уже понад 200 років. Бо українська воєнна традиція урвалася по зриві Гетьмана Мазепи. Але ці старшини й вояки були до того знеохочені невдало веденою російським урядом 3½-річною війною, але дуже розохочених щодо соціальних апетитів і особистих моментів висування »Великою« Російською Революцією.

Тут, замість довгої школи попередньої ЗБРОЙНОЇ боротьби, в якій виковувалися характери та чесноти, мала місце

т. зв. «революційна боротьба» підпільного характеру з розкладовими гаслами: «бий панів» та «хапай чужу земельку», де в задушному повітрі підпілля й жидівського проводу витворювався також тип зрадника, тип лукавого раба, готового кожної хвилини видати свого провідника чужим на глум і поталу, аби самому сухим із води вийти та своє «дорогоцінне» для народу життя захоронити «Традиція», що на час Богдана козацтвом у значній мірі була переборена й вижита.

Перед Гетьманом Богданом були Наливайко, Тарас Федорович (Трясило), Сагайдачний та багато інших, що свої шаблі з ляхами, турецькими, татарськими в одвертій герці схрещували. Перед ним було Запоріжжя, про яке історик так пише:

«З хвилиною заволодіння землею по лицарському праву меча «нехай вічна буде слава, же през шаблю маєм права» процес європеїзації козащини був завершений. До цього, крім інших причин, мусів довести стародавній «дух» Війська Запорізького, його найбільше інтимна, найбільш глибоко в серцях козацьких захована культура, що формувалась весь час під впливом західним, європейським. Вона прийшла на Запоріжжя зразу ж із першими козакуючими українськими князями і сміливими пограничними старостами, як славний «Байда» князь Дмитро Вишневецький, як князі Богдан, Михайло й Кирик Ружинські, як Остап Дашкевич, Предслав Лянцкоронський і. д., і. т. д.; напливала вона весь час туди з такими блукаючими європейськими лицарями, як Самійло Зборовський; ширилась на Запоріжжю такими представниками духового, культурного світу, як вихований у Падунанському університеті князь Єзекїл Булига-Курцевич, архимандрит запорізького монастиря в самому серці козащини в Трехтирові, — як київський римо-католицький єпископ і основник Хвостова Йосиф Верещинський, великий патріот козацької України, приятель козаків і товариш їхніх походів на татар Вростала вона глибоко у весь устрій козацький при довгих рядах шляхецьких, козакуючих Гетьманів, як Чорнинський, Чановицький, Косинський, Лобода, Самійло Кішка, Шаула, Крепський, Підвисоцький, Микошинський, Байбуза, Нечковський, Конашевич-Сагайдачний, Оліфир Голуб, Пирський, Сулима, Кулага-Петражицький і інші, що всі зросли і виховувались у поняттях шляхецьких, поняттях, що під впливом західно-європейським формувались. Приходила вона, ця лицарська західно-європейська культура безпосередньо з Західної Європи з австрійськими, венецькими,

шведськими, папськими й іншими посольствами, що війську Запорізькому привозили хоругви і клейноди — братерські дари лицарства європейського для лицарства українського — ставлячи його тим самим в один рівень із собою, прилучаючи до великого братства оборонців честі лицарської, віри християнської й цивілізації західньо-європейської. І врешті заносили її в Україну різні Бопляни й Маріони, будівничі українських твердинь і учителі військової техніки, німецькі та інші чужоземні військові залоги на польській кордонній службі, що разом із цією технікою військовою і зовнішніми ознаками західньо-європейської військовости прищеплювали дух тієї військовости оце «європейське чувство воєнної честі», до якого, за словами Мілюкова, ніколи не вдалося привчити східного московського дворянства.»

»І не зовсім помиляються наші історики московфільської школи нарікаючи, що «старшина козацька нічим від шляхти польської не різнилась», якщо мати на увазі отой лицарський західно-європейський дух, оту станову «військову лицарську честь», то не тільки старшина, але й послідній козак Війська Запорізького був абсолютно рівним не тільки шляхті польській, а й усьому західньо-європейському лицарству»

»ХОЧ МИ НЕ ВСІ ШЛЯХТА, АЛЕ — З ДІДА ПРАДІДА ВОЄННІ СЕБЕ ЗА РІВНИХ ЛИЦАРСТВУ І ВПΠΑНАМ ВВАЖАЄМО« — так висловився сам Гетьман Богдан Хмельницький у листі, яким він у кінці 1648 р. каштеляна ельбінгського, німця Вейера покинути службу в Польщі і перейти на службу козацьку намовляв. («На Переломі», стор. 127.)

»Це була та традиція лицарська, яка перших «холопів царських» і прислужників Москви в роді Івана Брюховецького, як ЧОЛОВІКА НІКЧЕМНОГО і НЕПОРЯДНОГО КОЗАКА» характеризувала, що в словах козацьких: «мені дворянства московського не треба, я по давньому козак» — Україну від перших деструктивних впливів московських боронила. І поки був живий серед синів козацьких отой західно-європейський аристократичний дух, доти «охота до урядів, а особливо до «жалування» не могла між ними «перемогти цих поглядів старих часів», які ТОМУ ВЛАСНЕ Катерина II. наказала винищити та іскорінити так, «щоб на віки ім'я Гетьманів щезло», щоб зникло «развратное мнѣніе малоросіян, по коєму постановляють себя народом от великоросійскаго совѣѣм отличным» (стор. 128).

Ось це була школа, що з неї вийшли Хмельничани.

А перед Гетьманом Павлом був хіба Хома Качур, що з наказу російської партії соц.-революціонерів стріляв у харківського губернатора кн. Оболенського, не тому, що останній був протиукраїнським чиновником, а, тому, що він був «сатрап», представник ненависного для певних кол російського громадянства царського режиму. Або ж був жид Багров, що убив із тих самих причин у Києві міністра П. Столипіна з наказу російської партії соц.-революціонерів, хоч сам водночасно був на службі російської тайної поліції. Він і подібні до нього чинили підступом, вбиваючи зза рогу. І все це під ближчим проводом жида Гершуні, організатора терористичних актів в Україні у передреволюційних роках, над яким стояв також жид-Азеф, «вождь» бойової організації російської партії соц.-революціонерів, а водночас теж агент російської тайної поліції

Або ж були темні й жорстокі селянські виступи проти «панів» «скопом»

Ось такою була школа боротьби за свою Землю і Державу власну в ній; школа, з якої ми кінець-кінців одержали й наші терористичні організації.

Перед Богданом саме відродилася, впорядковувалась та скріпилась Українська Православна Церква. За часів Богдана вона досягає небувалого розквіту під мудрим проводом митрополита Петра Могили.

На той час Церква охоплює собою все те, що ми тепер називаємо «інтелігенцією». Інтелігенція — це творці й організатори ідеології громадянства. І ті тодішні творці ідеології громадянства піддержують збройні змагання воїнів українських, дають тій боротьбі ідеологічний підклад, ідеологічний підмурівок.

»В них (воївниках — Б. Р.) був лиш стихійний порив«, — пише проф. Д. Дорошенко — але не було програми. Лиш тоді, як козаччина входить у союз з духовенством та сучасною інтелігенцією, тоді лиш у неї появляється ясно сформулована національна програма. »І тоді вона стає оборонцем релігійних і національних інтересів українського народу. Борючись за віру, козаки тим самим обороняють і національні інтереси.« (Д. Дорошенко: »Нарис Історії України«, стор. 148.)

Ось так стихійний войовник під впливом творців національної ідеології обертається у свідомого своїх завдань і цілей войовника-державника.

Що ж було перед Гетьманом Павлом на цьому полі?

На той час творці української ідеології, цебто, українська інтелігенція, вже вийшли зіпід опіки Церкви. Вони відокремились від неї і, ставши у своїй масі антирелігійними, а зокрема антицерковниками, працювали в літературі, пресі та нелегальних соціалістичних партіях. Усі ці партії були російські і, коли й ставили українське питання в цілому, то розв'язували його в межах російської державности, поза тим, за невеликим виїмком, ці партії були з більшим чи меншим інтернаціональним ухилом і безумовно жидофільські, хоч у народніх масах був стихійний антисемітизм. Щодо самої православної Церкви, то українська православна Церква вже не існувала. На всіх просторах російської імперії панувала неподільно одна російська православна Церква, просякнена бюрократичним духом, що його надав їй її адміністративний устрій на чолі з Ober-прокурором Св. Синоду, який мав найбільший у тій церкві голос і вплив.

Українське (походженням) священицтво було організоване в московський бік; його вважалось одним із стовпів російського режиму і в цьому напрямі його ведено й використувано. Це розкладало те священицтво, підривало його авторитет, як духових і духовних керманців, в очах широких мас, уже й без того розбещених демократично-соціалістично-безбожницькою пропагандою інтелігентських революційних кол. На вищих посадах духовної ієрархії, замість Могил, Нелюбовичів-Тукальських, Галятовських та інших славних владик колишньої української православної Церкви сиділи такі, чужі духом своїм Україні й одверто ворожі до неї, ієрархи, як Арх. Антоній (Храповицький), або Єп. Евлогій (на Волині).

Преса українська була репрезентована »Радою« (Київ) з її 3000 передплатників. І це на яких 30,000.000 населення України

В українській літературі всевладно панував демократичний напрям під який старанно підстригано й такого борця-велетня за волю України, як Тарас Шевченко.

Богдан Хмельницький, коли в нього вже остаточно нарізало рішення реалізувати свої »шалені думи«, цебто, створити незалежну Українську Державу, ясно бачить, що

одними тодішніми революційними (чернь і низове козацтво) українськими силами можна прокласти шлях до Держави, але збудувати, а далі розбудувати, а особливо — вдержати власну Державу — це безнадійна річ. Хто ж, яка частина української нації могла тоді в значній мірі це завдання на свої плечі взяти?

За часів Богдана Хмельницького Москва в розумінні тогочасних українців була «груба й дика». Натомість Польща належала до європейського світу. Неабияку роль відіграла в історії Литви й Польщі так зв. «руські шляхтичі», нащадки колишніх аристократичних родів Князівської Русі. Типом своїм вони належали до державників-невойовників, що про них мова була вище. На час Богдана Хмельницького вони в більшості ще цупко трималися за віру православну. Це вязало їх з рештою Української Нації, але рівночасно це було їх трагедією в католицькій Польщі. Для поляків вони все були терном в оці, все були підозрілими, речевними, а то і зрадниками

З вибухом повстання 1648 року трагізм їх положення ще більше загострюється. Вони опиняються між молотом і кувалдою. З нерозораних степів українських сунеться на них соціально-революційна українська стихія, що загрожує вирвати з їх рук найдорожче для них «плуг», а самих їх змести з лиця землі. Зірватися на ноги і стати у проводі цієї соціальної стихії української, з якою вяже їх друге їм найдорожче — спільна віра православна, на той час рівнозначне з національністю, та тим самим направити ту стихію в творче русло, вони не були в стані. Занадто вони вросли в землю, обважніли. «Меч» здобувача за важкий для них; вони, хіба, що можуть ще боронитися. Тому вони шукають захисту в Польщі й у її збройній силі, але там зустрічають їх тільки підозріння й пониження Та рівночасно та «руська» шляхта високо-культурна й здебільша європейськи освічена.

Але як тільки ця шляхта бачить у Богдана поворот від революції до будівництва власнодержавницької української хати, вона, по 1654 році масово йде на службу новій Державі, щоб піддержати Богданове діло.

»Перетворення розбриканої, шляхецьким демократизмом Речипосполитої та магнатською олігархією розбещеної, зледачілої і паразитарної шляхти в Україні, однаково як православної, так і католицької, в верству не тільки лицарсько-

хліборобську, але й ВЕРСТВУ СЛУЖБОВУ, від влади Гетьмана Війська Запорізького вповні залежну — ось була ідея творця козацької Української Держави.»

»Гетьманові цей поворот у козацьку Україну непоказаної шляхти йде розуміється на руку. Він побільшує верству, яка собою силу держави й опору влади гетьманської представляє Отже повертаючи шляхту Гетьман радо приймає й універсали на охорону її осіб та маєтків видає Бо не входило в плани гетьманські видавати ту шляхту на винищення степовим ухадникам і зревольтованій українській «черні». Не лежало так само в його намірах з неї опору Речіпосполитой в козацькій Україні робити. І коли власне одне і друге ми бачимо в політиці козацькій у першій автономістичній добі повстання, то ми знаємо вже, які були для цього, сильніші від волі гетьманської, внутрішні і зовнішні причини. Тільки перемога над внутрішньою анархією і визволення з під державної влади Річпосполитой дали змогу Гетьманові свої державні плани провести і в тім числі права та обов'язки верстви шляхецької в державі українській установити. Але це стало можливим тільки тоді, коли в кількалітнім процесі революції витворились і зорганізувались десятки тисяч дрібних козацьких землевласників, коли зміцнилось і «зарєєструвалось» осіле «городове» Військо Запорізьке.» (Стор. 113.)

Так пише історик В. Липинський у своїй монографії «На переломі».

І ось такими словами він характеризує цей переломовий історичний процес, що в останніх роках гетьманування Богдана Хмельницького відбувся:

»Шляхецький стан зберіг у собі стару державно-національну, «руську» традицію; він репрезентував державну культуру нації. Знищений татарським лихоліттям центр Руської Держави був відбудований фізичною, колонізаційною силою української степової Козаччини. Прилученням північно-західних «руських земель» до їх історичного державного центру і злукою «шляхти руської» з «Україною» Війська Запорізького, — об'єднанням цілої землі української і сполученням духової і фізичної енергії нації — завершувався процес формування Української Нації і відбудови в нових українських козацько-шляхецьких формах старої руської варязько-князівської Держави.» (Стор. 246, «На Переломі».)

Слова, що їх дуже треба на оці нам усім тепер мати.

І ці частинно вже спольщені нащадки, решток родин колишньої князівської доби допомагають Богданові консолідувати Державу.

На час 1918 р. вже не Польща панує в Україні, а Росія. Це вже не «груба і дика» Москва часів Богдана Хмельницького, а європеїзована, бодай зверху, держава-імперія, у значній мірі створена й розбудована руками українців, а зокрема «малоросійським дворянством», нащадками козацької шляхти, що пішли слідами своїх прапредків — шляхом «руської шляхти».

І Гетьман Павло, що служить за революційної доби Центральної Ради в українському війську, швидко усвідомлює собі, що силами тільки зреволюціонізованих українців, держави не розбудуєш і не вдержиш.... І він приймає, як колись Богдан «руську шляхту», тих малоросів, що їх жене до нього з усіх усюдів російської імперії революційна анархія та кривава примара большевизму. Ці люди стають до праці коло Гетьмана, що дав їм захист та вже готові форми для державної праці....

Гетьман Богдан виступає на арену активного політичного життя в віці за 50 літ (припускають, що народився він 1595 року). До того часу він відомий у колі своїх бовових товаришів та у своїй окрузі, де він господарює. Його батько наклав головою під Цецорою, взявши участь у знанім поході Станіслава Потоцького в 1620 році. При батькові бився тоді і його син — Зиновій. Там він попав у полон до турків. Повернувши звідти, він продовжує службу в польській збройній силі, але не в польських формаціях, а в українських, у т. зв. реєстровому козацтві, що його організацію завершив Петро Сагайдачний і упоряднив його факт існування його у польських державних межах.

Факт існування українських формацій у польській збройній силі був для успіху дальших українських змагань за волю дуже додатнім явищем. Тут бо витворювалась українська думка, українське військове братерство, одне слово — утворювалась однастайність духу та поглядів на речі й події.

Але даремно бачити в Богдані Хмельницькому якогось революціонера чи конспіративного заговорника.

Це був хлібороб-войовник консервативної вдачі, на початках ще лояльний до королівської Польщі, але ворожий до беззаконія і сваволі польських маґнатів, а зокрема в

Україні. І змушує його вхопитися за шаблю проти Польщі особиста кривда, особиста небезпека. І тільки у процесі боротьби він бачить, що треба братися за основне й найголовніше — за будову власної Держави, бо в Польщі, де все »нежондем стої«, свого права не дійдеш, а реформувати Польщу, щоб »король королем став« — марна й безнадійна річ.

Павло Скоропадський, як і Богдан, типом своїм це хлібороб-войовник, але українські моменти в нього дотепер були приснані цілим збігом історичних обставин та подій, що крізь них пройшла впродовж останніх віків його Батьківщина. І коли українські революціонери на той час не наважуються мріяти про щось більше, як про культурну автономію для України, дивно вимагати від людини консервативної вдачі подібного, не кажучи вже про більше.

Павло Скоропадський, як і Богдан, стихійний, уроджений **ДЕРЖАВНИК**. А тому він органічно ненавидить анархію, безлад, насилля й беззаконня. Він служить у російському війську, де відзначається, як і Богдан, хоробрістю та великими здібностями воєнного організатора й вождя. Але кардинальна різниця між одним і другим та, що Павло Скоропадський служив у загально-російських формаціях, бо українських у російських збройних силах на той час уже не було. Але як тільки з'являється можливість творити українські збройні формації, то Павло Скоропадський, чи не єдиний із великого числа російських генералів українського походження негайно стає коло організації **УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА**. (І. Український Корпус.) Але не особисті кривди його спонукають обернутися проти Росії, а та сваволя й беззаконня і кривава анархія, що її ширять у революційній пожежі більшовики. Але він, як і Богдан у початку повстання, не має ще особисто широко державницьких замірів. Досвід приводить його до переконання, що революційні українські сили не здібні впорядкувати нове життя, а тим і припинити безлад; він ясно бачить, що треба зачинати від першого й основного: від розриву з революційною балаканиною, а далі перейти до творчої праці над будовою своєї власної Держави. І в своїх 45 років він стає Гетьманом, відродивши 29. квітня діло Богданове.

Але Богдана колись підхопили на свої крила ліпші люди Української Нації та й піддержали його своїми шаблями, своєю культурою та розумом.

Проти творця 2. Гетьманства обернулись усі ті, що мали тоді претенсію зватися ліншими людьми Української Нації

Гетьман Богдан мав у своєму розпорядженні 9 років для праці над розбудовою І. Гетьманства, що мало перед собою десятки літ, наповнених вщерт українським духом і чином.

Гетьман Павло Скоропадський мав у своєму розпорядженні неповних 7 місяців другого Гетьманства, що перед собою мало хіба слабоньке українське «просвітянство», але під політичним же оглядом мало перед собою добу, що її сміливо можемо назвати за Драгомановим «пропащим часом».

Українство часів Богдана Хмельницького відчуло й зрозуміло його порив і його творчість.

Українство часів відродження другого Гетьманства не спроможне було відчуті і зрозуміти пориву і творчости Гетьмана Павла Скоропадського.

Всі шари і прошари Української Нації часів І. Гетьманства внесли більшу чи меншу — частку в Богданове діло.

Але ніхто не міг зрозуміти творця 2. Гетьманства: І для всіх, а навіть і тих, що на той час працювали з ним, він лишився чужим і незрозумілим. Вислід: один у полі не воєк. Катастрофа була неминуча.

Але правда, об'єктивна правда українського державника, хлібороба-войовника була по його боці.

За незрозуміння тієї правди Українська Нація заплатила страшною ціною, ціною свого духа, крові й майна

На згарищах і руїнах займається зоря

Рішається питання; бути чи не бути Українській Нації, бути чи не бути Українській Державі

* * *

Те, що я подав, належить до нашого минулого, це те, що вже було. Воно належить до царини політики, як науки. Але ми стоїмо перед завданням творити те, що має бути. Іканше ми переходимо з царини політики, як науки, в царину політики, як умілости «здійснювати в будуччині зусиллями свідомої волі певні хотіння стихійні і осягати певні цілі на певнім данім ґрунті». (Листи стор. 348. В. Липинський.)

Наш теперішній стан значно гірший за такий з перед 1648 р. і з перед 1918 року. Коли в 1917—1918 роки Україна ввійшла з приспаним довгими віками неволі духом, то все ж вона фізично й госполарськи була цілковито здорова. Тепер не тільки надломлено тіло нації, не тільки знищено її господарство, але — і це найстрашніше — вбито її душу, розкладено її Дух. Проте вона має тяжкий досвід, що тільки у власній Державі вона може добре жити та нормально розвиватися. Між іншим досвід останніх днів, коли сувора дійність безпощадно розбила повітряні замки наших чуттєво настановлених молодиків, ясно й недвозначно ствердив ту Правду, що лежить у основі гетьманської політичної ідеології, а саме:

НИЯКА ЧУЖА СИЛА ДЕРЖАВИ УКРАЇНСЬКОЇ БУДУВАТИ НЕ БУДЕ.

Збудувати її можемо тільки ми самі. Для цього в першу чергу треба мати ХОТІННЯ таку державу здобути.

Якщо таке хотіння є, тоді треба ще мати ВОЛЮ, щоб те в формі ІДЕЇ усвідомлене хотіння — в чин обернути.

Я називаю теперішні часи героїчними.

Це часи, коли треба мати ІДЕАЛІСТИЧНИЙ ПОРИВ і бути здібним на посвяту й на ризико. Це часи: а бо — а бо.

Все насьогодні посереднє, все невиразне, все вічно нерішуче; все, що в затишку вітрить та вичікує чия буде горою, щоб потім безпечно пристати до дужчого, — все це буде прокляте історією.

Надходить час ченця й лицаря.

Час палкого подвижника — ченця, озброєного надхненням словом, час подвижника-творця й організатора державницької української ідеології громадянства і час войовника, що гаслом його є: або волю здобути, або дома не бути.

Треба позатим мати почуття гідності Нації і своєї особистої честі. Таке почуття охоронить нас від спокуси зсуватися в долину, прилашнюватися до обставин, як по внутрішній лінії, так і по зовнішній.

І нарешті треба мати витривалість, політичний розум та почуття політичного такту й міри.

Не почування і не вподобання мають кермувати нашими чинами в тяжкій боротьбі за Державу, а вимога ДЕРЖАВНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ.

Я глибоко вірю в геній нашого народу і в будуче нашої землі, я глибоко вірю в її велике призначення, в її велике післаництво між іншими народами світу.

І це її післаництво від Бога. Його висловив св. Андрій, зпоміж Апостолів Першим званий, коли він благословив горби над Дніпром, де згодом повстав славний Київ, сказавши:

»Тут засяє благодать Божя.«

І не в минулому це пророцтво, а в майбутньому. Здійснити цей великий заповіт-пророцтво, що каже про Царство Духа, можна тільки тоді, коли ми збудуємо новий храм, де дух той буде виплеканий, і звідки він буде промінювати світами.

Храм той — це Держава Українська.

Суворий же наказ державно-національної доцільности каже нам, що здобути ту Державу, вдержати її та розбудувати можна тільки в формі

ТРЕТЬОГО ГЕТЬМАНСТВА.

Слава Україні — Гетьманові Слава!

Максиміліян Плечко:

Державний Устрій України

Короткий нарис устрою Української Гетьманської Держави
1918 року.

(За »Державним Вістником« за 1918 рік).

(Всі права, зокрема право передруку й перекладу, застережені.)

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ.

Україна 1918 року була самостійною та незалежною Державою-Гетьманством і мала назву — Українська Держава.

Основними державними законами Української Держави були закони про тимчасовий державний устрій України з 29. квітня 1918 р. (Державний Вістник ч. 1. з 16. травня 1918 р.). З цих законів був найважливіший Закон про Гетьманську Владу.

Верховна влада в Українській Державі належала до Гетьмана Всієї України, що виконував цю владу в царині

законодатній — спільно з Державним Союмом, в царині виконній — через Раду Міністрів, в ділянці судовій — через незалежні суди.

Територію Української Держави складали: Київщина, Волинь, Поділля, Херсонщина, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Таврія, Полісся й Холмщина.

Населення Української Держави поділялося на українських козаків і громадян та на чужинців, що перебували в Українській Державі. Державною мовою в Українській Державі була мова українська. Державним гимном був народний гимн «Ще не вмерла Україна». Державними барвами Української Держави були барви блакитна й жовта. Державним прапором був прапор барви блакитної (верхньої) та жовтої (спідньої). Державним гербом Української Держави був тризуб золотої барви на блакитному полі. Державна печать мала по середині козака в жупані з рушницею й шаблею та з тризубом у горі й написом довкола — Українська Держава.

Державною грошовою одиницею була гривня, що поділялася на 100 шагів; 1 гривня містила 8, 712 доль щирого золота; 2 гривні були рівні 1 карбованцю.

Державним святом був день 29. квітня — День Відновлення Гетьманства в Україні.

Столицею Української Держави було місто Київ.

В Українській Державі обов'язував календар нового стилю й східно-європейський час.

В Україні 1918 року було в силі право Української Держави та перейняте право кол. російської держави.

ГЕТЬМАН ВСІЄЇ УКРАЇНИ.

Головою Української Держави був Гетьман Всієї України, що мав титул Його Світлості Ясновельможний Пан Гетьман Всієї України та Військ Козацьких. Виключно до Гетьмана Всієї України належала влада внутрішньої управи в межах усієї Української Держави. Гетьман затверджував закони й без Його затвердження ніякий закон не міг мати сили. Гетьман скликав та розпускав Державний Сойм. Гетьман призначав та звільняв Голову Ради Міністрів і Міністрів. Він затверджував військових старшин і призначав державних урядовців, якщо для них не визначено було законом іншого

порядку призначення та звільнення. Гетьман керував усіми зовнішніми зносинами Української Держави з закордонними державами.

Гетьман був Головним Отаманом усіх збройних сил Української Держави на суші, на морі й у повітрі. Гетьман оголошував війну й заключав мир та умови з закордонними державами. Гетьман оголошував місцевості на воєнному й виїмковому стані та стан облоги. Гетьман надавав титули, ордени й почесні відзнаки.

До Гетьмана належало помилування засуджених, полегшення кар і загальне прощення осіб, що допустилися злочинів, зі скасуванням судового переслідування проти них — звільненням від суду і кари, а також складання скарбових поборів і дарування милостей в особливих випадках, коли цим не порушувалися нічий, захищені законами інтереси й громадські права.

Гетьман видавав накази й розпорядки для виконання законів. Накази й розпорядки Гетьмана скріплявся Головою Ради Міністрів або відповідним Міністром.

В разі тяжкої недуги або смерті Гетьмана, або при його виїзді поза межі Української Держави, верховне управління Українською Державою тимчасово аж до видужання, або до вступлення нового Гетьмана в порядку, що його мав установити окремий закон, належало до Колегії Верховних Правителів Української Держави в складі Голови, визначеного заздалегідь Гетьманом, і двох членів, обраних Державним Сенатом і Радою Міністрів.

Справами Гетьмана, як Голови Держави завідував Штаб ЯВП Гетьмана. Штаб ЯВП Гетьмана складався з Начальника Штабу, осіб біля Гетьмана, Власної ЯВП Гетьмана Канцелярії, Похідної або Воєнної Канцелярії ЯВП Гетьмана й Канцелярії Гетьманського Команданта та Гетьманського Господаря або Іntenданта. Начальник Штабу був одночас Командантом Гетьманської Головної Квартири. Особами біля Гетьмана були: бунчукові товариші, генеральні старшини для доручень і гетьманські осаули. Бунчукові товариші були генеральними Гетьманськими секретарями, що виконували доручення Гетьмана. Мали вони службові права Товаришів Міністрів. Мали вони право давати доручення Гетьманським секретарям, що були в складі Власної ЯВП Гетьмана Канцелярії. Бунчуковим товаришам підлягали: 1 урядовець для доручень і 1 канцелярський урядовець. Діловодство бунчу-

Гетьман Богдан Хмельницький

кових товаришів провадила Власна ЯВП Гетьмана Канцелярія. Ця Канцелярія складалася з Генерельного Писаря з Гетьманськими секретарями й з Художньої та і Історичної Частин. Похідна Канцелярія ЯВП Гетьмана складалася з 4-ох Відділів: Загального та Інспекторського, Постачання, Зв'язку й Довідного, Гетьманського Лікаря та Архіву. Гетьманському Командантові підлягали: Канцелярія Гетьманського Команданта, Самохідний Відділ, Гетьманська Варта й Власний Конвой ЯВП Гетьмана. Гетьманському Господареві підлягали: Канцелярія Гетьманського Господаря, Господарчий Відділ і Гетьманська Церква. При Штабі ЯВП Гетьмана був Особливий Комітет ім. ЯВП Гетьмана, що займався благодійними справами.

ДЕРЖАВНИЙ СОЙМ.

Народнім представництвом в Українській Державі був Державний Сойм. Державний Сойм мав складатися з 251 депутатів, з них 219 вибирали села, 32 — міста. (Київ вислав 7 депутатів, Одеса — 6, Харків — 4, Січеслав — 3). Вся Україна поділялася на виборчі округи; кожна з них висилала одного депутата. Працею Державного Сойму мала керувати Президія в складі Голови, Товаришів Голови й секретарів та окремі комісії. Справами Державного Сойму мала завідувати Канцелярія Сойму.

До компетенції Державного Сойму належали ухвали по предметам, що вимагали видання законів і штатів та їх зміни, доповнення, припинення й відміни. До вибрання Державного Сойму право видавати закони для Української Держави належало до Ради Міністрів.

РАДА МІНІСТРІВ.

Урядом Української Держави була Рада Міністрів. Рада Міністрів складалася з Голови Ради Міністрів і тринадцять Міністрів: Зовнішніх Справ, Внутрішніх Справ, Военного, Юстиції, Фінансів, Торгу й Промисловости, Хліборобства, Харчових Справ, Праці, Шляхів, Освіти, Здоров'я та Ісповідань. Міністер Юстиції був водночас Державним Прокурором, Членом Ради Міністрів був і Державний Контрольор. Державний Секретар не входив у склад Ради Міністрів, і, беручи участь в її засіданнях, мав тільки право дорадчого голосу; право вирішального голосу мав він тільки в тих справах, що торкалися законів, вироблених Державною Канцелярією.

Рада Міністрів відповідала перед Гетьманом за загальний хід державного управління. Голова Ради Міністрів і кожний Міністер окремо відповідали за свою діяльність і розпорядження. За проступні по посаді вчинки Голова Ради Міністрів і Міністри підлягали цивільній та карній відповідальності на основах, в законі визначених.

До Ради Міністрів належало надання напрямку та об'єднання діяльності окремих відомств по предметах як законодавства, так і вищого державного управління. Рада Міністрів видавала постанови в розвиток і на основі законів. Окремі Міністри видавали накази й розпорядки в обсязі урядування на основі законів.

Справами Голови Ради Міністрів, як Голови Уряду, завідувала Канцелярія Голови Ради Міністрів. Вона відала справами, що приходили на розгляд і вирішення Голови Ради Міністрів, далі листуванням Голови Ради Міністрів з Міністрами, начальниками відомств і представниками закордонних держав, врешті справами, що вносилися Головою Ради Міністрів на розгляд Ради Міністрів. Канцелярія Голови Ради Міністрів складалася з Директора, двох відділів і Державного Бюро Преси. В склад Державного Бюро Преси входили Українське Телеграфне Агентство й Видавництво Державного Вістника.

Керівництво справами Ради Міністрів належало до Державної Канцелярії. Державна Канцелярія складалася з Державного Секретаря, Товаришів Державного Секретаря, Двох Департаментів Загальних і Законодатних Справ, Окремого Відділу Кодифікації Законів і Секретаріату Ради Міністрів. При Державній Канцелярії були: Юридична Рада, що обмірковувала складні законопроекти, комісія для складання проекту закону про порядок виборів до Державного Союму й Державна Друкарня. При Д-ті Законодавчих Справ були Термінологічна Комісія, Архів і Бібліотека, а при Д-ті Загальних Справ — Канцелярія Завідуючого Будинками Державного Союму (кол. Педагогічного Музею в Києві). На чолі Державної Канцелярії стояв Державний Секретар. Він виробляв Основний Державний Закон та інші закони, посвідчував закони, затверджені Гетьманом, додавав свої уваги до законів, вироблених окремими Міністерствами, вносив закони до Ради Міністрів, подавав на затвердження Гетьмана закони, ухвалені Радою Міністрів і накази про призначення Гетьманом на посади урядових осіб та про їх звільнення, кодифікував закони, видавав систематичний збірник законів,

давав розпорядження щодо оголошення законів і порядкував загально справами Ради Міністрів.

Раді Міністрів було підпорядковане безпосередньо Управління Головноуповноваженого по управлінню та ліквідації інституцій і організацій воєнного часу.

ДЕРЖАВНИЙ СЕНАТ.

Найвищим хоронителем і захисником закона в Українській Державі та верховним Судом України в справах цивільних, карних та адміністративних був Державний Сенат.

Державний Сенат оголошував до загального відома закони й накази Уряду, слідкуючи за законністю їх видання. Державний Сенат складався з Президента Сенату, 4-ох Прокурорів і 58 Сенаторів, що призначалися Гетьманом. Державний Сенат поділявся на 3 Генеральні Суди: Адміністративний, Цивільний та Карний. Генеральні Суди поділялися на Відділи. В складі Державного Сенату були: Загальне Зібрання Сенату, Головний Воєнний Суд й Вищий Дисциплінарний Трибунал. При Державному Сенаті пробували: Канцелярія Сенату, Сенатський Архів та Сенатська Друкарня. При Сенаті видавалися відомості Державного Сенату для оголошення законів і наказів Уряду.

СПРАВИ ЦЕРКОВНІ.

Найвищим органом церковної законодавчої, урядової й судової влади в Україні був Український Церковний Собор, що складався з Митрополита Київського та всієї України, правлячих і вікарних єпископів українських єпархій по посаді й пресвітерів та мирян з вибору по повітах.

Найвищим церковно-адміністративним органом була Українська Церковна Рада, що складалася з Митрополита Київського, 3-ох єпископів, 4 пресвітерів і 6 мирян.

Представником православної Церкви в Українській Державі й посередником між Церквою та Державою був Митрополит Київський та всієї України. З боку Української Держави посередником між Державою та Церквою був Міністер Ісповідань. Митрополит Київський був по посаді членом державного Союму.

ПОРЯДОК ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.

Українська Держава керувалася на твердих основах законів, виданих установленим порядком. Сила закону була

без виїмків обов'язкова для всіх українських громадян та чужинців, що перебували в Українській Державі. Закони оголошувалися до загального відома в установленім порядку й перед оголошенням до діла не прикладалися. Після оголошення закономі надавалася обов'язкова сила від часу, призначеного до того в самім законі. Закон не міг бути скасований інакше, як тільки силою закону; через те, поки новим законом не скасовано існуючого закону, він зберігав повну свою силу. Ніхто не міг вимовлятися незнанням закону, коли його оголошено встановленим порядком.

Законопроекти розроблялися у відповідних Міністерствах або в Державній Канцелярії і вносилися до Ради Міністрів через Державну Канцелярію за підписом Міністра й посвідченням директора Департаменту. Державний Секретар, разом із внесенням на розгляд Ради Міністрів надісланих до Державної Канцелярії законопроектів, міг прикладати до них свої уваги. При розгляді законопроектів Радою Міністрів постанови останньої ухвалювалися більшістю голосів членів Ради; при рівності голосів переважав голос Голови Ради Міністрів. Закони, що торкалися декількох відомств, передавалися в Раду Міністрів після обговорення їх зацікавленими Міністерствами. Законопроекти, зв'язані з асигнуванням коштів із Державної Скарбниці розглядалися Радою Міністрів не інакше, як разом із відповідним внеском Міністра Фінансів. Ухвалені Радою Міністрів законопроекти записувалися в журнал Ради Міністрів, що підписувався всіма членами Ради. Відповідно до журналу Ради Міністрів Державна Канцелярія складала остаточний текст закону, що його підписували Голова Ради Міністрів і відповідний Міністер. Ухвалені Радою Міністрів закони представлялися Державним Секретарем на затвердження Гетьмана. Затвердження Гетьманом закону, ухваленого Радою Міністрів, переводилося власноручним надписом Гетьманом зверху закону слова «Затверджую» й підписом. Власноручно Гетьман помічав теж час і місце затвердження. Після затвердження Гетьманом слідувало посвідчення Державного Секретаря в такому виразі «Посвідчую» й підпис Державного Секретаря. Після затвердження Гетьманом законопроекти ставали законами і надсилалися Державною Канцелярією задля оголошення до Державного Сенату. Закони оголошувалися в «Відомостях Державного Сенату», а до заснування цього часопису — в «Державному Вістнику» розпорядженням Державної Канцелярії. Закони оголошувалися в тій формі, як їх затвердив

[illegible]

Ges. im D.A. 1 nach: Atlas der Ukraine von Dr. Kubijovyč.

Гетьман, але в іменуванні закону помічалось, що його ухвалила Рада Міністрів. Міністри мали право видавати розпорядки в розвиток і пояснення законів, але всі такі розпорядки підлягали теж попередній ухвалі Ради Міністрів.

ЦЕНТРАЛЬНІ ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ.

Центральними державними установами України були Міністерства Української Держави. Не всі центральні Державні Установи, що стояли нарівні з Міністерствами, мали назву Міністерств. Окремі назви мали: Штаб ЯВП Гетьмана, Канцелярія Голови Ради Міністрів, Державна Канцелярія і Державна Контроля. Міністерства завідували окремими галузями державного управління. На чолі Міністерства стояв Міністер. Його помісниками та заступниками були Товариші Міністра. Дорадчим органом при Міністрі була Рада Міністра.

Окремі Міністерства мали такий склад: Міністерство Зовнішніх Справ: Канцелярія Міністра, Загальний Департамент, Д-т (Департамент) Чужоземних Зносин. Міністерство Внутрішніх Справ: Канцелярія Міністра, Департамент Загальних Справ, Д-т Державної Варти з Канцелярією Отамана Варти Гетьманського Палацу, Д-т Пожежної Сторожі, Д-т Місцевого Самоурядування, Технічно-Будівельний Д-т, Біженецький Д-т, Головна Управа Військової Повинности, Управління в Справах Друку.

До Міністерства Внутрішніх Справ належало й Поштово-Телеграфне Відомство, що мало такий склад: Інженерна Рада, Канцелярія Начальника Відомства, Адміністраційно-Поштовий Д-т з Експедицією Поштових Марок, Експлуатаційно-Поштовий Д-т, Телеграфно-Телефонний Д-т, Інспекція Поштово-Телеграфного Відомства. Поштово-Телеграфне Відомство розгорнулося пізніш в окреме Міністерство Зв'язку.

Воєнне Міністерство: Воєнна Рада (замість Ради Міністра), Канцелярія Воєнного Міністерства (з Командантською Управою), Управління І. Товариша Воєнного Міністра по Сухопутних Силах з Головним Штабом, Головною Управою Генерального Штабу, з Управлінням Головних Інспекторів Піхоти, Кінноти, Гармати і Технічних Військ, Управліннями Автопанцерних і Радіотелеграфних Військ, Управлінням Воєнних Комунікацій і Воєнно-Ученим Комітетом та з Головними Управами Шкільною, Геодезійною та Юридичною; Управління ІІ. Товариша Воєнного Міністра по Постачанню Армії

з Головними Управами Інтендантською, Гарматною, Інженерною, з Головним Військово-Квартирним Урядом, Санітарною, Ветеринарною та Ремонту Військ; Управління ІІ. Товариша Воєнного Міністра по морським силам з Генеральними Старшинами по одному від Головного Штабу, від Головної Управи Генерального Штабу та від Інтендантської, Технічної, Інженерної, Гідрографічної, Санітарної та Юридичної Офіцій. Управління Товариша Воєнного М-ра по морським справам 14. 11. 1918 р. було перетворене в окреме »Морське Міністерство«; Управління повітряної Фльоти з Частинами Загальною й Технічною, Інспекторами Авіації та Аеронавтики.

Міністерство Юстиції: Юридична Консультація (замість Ради Міністра), Канцелярія Міністра, Д-т Судових Справ, Д-т Законів, Головне Управління Місць Замкнення з Головною Інспекцією Вязничної Сторожі. Органом прокурорського догляду при Міністрі Юстиції була Державна Прокуратура.

Міністерство Фінансів: Фінансова Рада (крім Ради Міністра), Загальна Канцелярія, Д-т Державної Скарбниці з Фінансовою та Бюджетовою Комісіями, Д-т Простих Податків, Д-т Посередніх Податків із Гербовою Скарбницею, Горілочним Відділом, Відділом Скарбової Охорони та Хемічною Лябораторією в Києві, Д-т Митніх Зборів, Д-т Залізничних Справ, Кредитова Канцелярія з Рахунковою Палатою, Управління Кордонної Охорони.

Міністрові Фінансів були безпосередньо підпорядковані: Головна Скарбниця, Державний Банк з Дирекцією Державних Щадниць, Державний Земельний Банк та Експедиція Заготовки Державних Паперів. Державний Банк мав на меті полегшення грошового обороту в Українській Державі, фінансову допомогу торгівлі, промисловості й сільському господарству в Україні та забезпечення грошової системи Української Держави. Загальне керування Банком доручалося Раді Банку й Директорові Банку. При Раді Банку під безпосереднім проводом Директора Банку існували Відділ Кредитових Білетів зі Скарбницею Банку, Відділ Місцевих Установ з Інспекцією та Правничою частиною, Центральна Бухгалтерія й Загальна Канцелярія.

Міністерство Торгу й Промисловости: Д-т Загальних Справ, Д-т Внутрішнього Торгу, Д-т Зовнішнього Торгу, Д-т Фабрично-Заводської Промисловости з Відділами Мір, Ваг і Пробірним та Винаходів і Патентів і з Головною

Фабричною Інспекцією, Гірничий Д-т, Д-т Палива й Металю. Міністрові Торгу й Промисловости були підпорядковані Головна Палата Мір і Ваг, Геологічний Комітет, Управління Головноуповноважених по Паливу й Металю та Державна Комісія для Товарообміну.

Міністерство Хліборобства: Канцелярія Міністра, Д-т Державного Майна, Земельний Д-т, Відділ Сільсько-Господарської Освіти, Науково-Досвідний Відділ, Відділ Садівництва, Д-т Хліборобства, Д-т Скотарства, Д-т Сільсько-Господарської Економії, Статистики й Кооперації, Д-т Земельних Поліпшень, Лісовий Д-т, Ветеринарний Д-т, Межовий Д-т, Д-т Державного Конезаводства, Учений Комітет.

Міністерство Харчових Справ: Канцелярія Міністра, Д-т Загальних Справ, Д-т Ростинництва й Тваринництва, з Тютюновим Відділом, Д-т Цукру, Д-т Загально-Господарчих Матеріалів, Д-т Сукна й Полотна, Д-т Шкіри, Господарчий Д-т.

Міністерство Праці: Канцелярія Міністра, Д-т Загальних Справ, Д-т Громадських Робіт, Д-т Праці, Статистичне Бюро.

Міністерство Шляхів: Канцелярія Міністра, Загальний Д-т, Д-т Руху й Зв'язку, Д-т Тяги, Д-т Шляхів і Будівництва, Д-т Постачання й Господарства, Юридичний Д-т, Фінансовий Д-т, Комерційно-Експлуатаційний Д-т, Адміністраційно-Побутовий Д-т, Д-т Шосейних і Грунтових Шляхів, Д-т Водяних Шляхів, Морський Д-т, Відділ Повітряних Шляхів, Головний Відділ Відчуження Майна, Головна Інспекція Міністерства Шляхів. — Міністрові Шляхів були безпосередньо підпорядковані управління Головноуповноваженого по Забудуванню м. Києва з Відділами Загальним, Проектувальним, Рахунковим і Матеріальним та Управління Робіт по Шлюзуванню Дніпрових Порогів.

Міністерство Освіти: Д-т Загальних Справ, Д-т Вищих Шкіл, Д-т Середніх Шкіл, Д-т Нижчих Шкіл, Д-т Професійної Освіти, Д-т До- і Позашкільної Освіти, Головне Управління Мистецтв і Національної Культури з Відділами Архівно-Бібліотечним, Музейним, Театральним, Музичним і Охорони Пам'яток Старовини, Учений Комітет. — Міністові Освіти були безпосередньо підпорядковані: Українська Академія Наук, Фізична Обсерваторія в Миколаєві, Український Національний Архів, Українська Національна Бібліотека,

Український Національний Музей, Українська Національна Галерея й усі вищі школи.

Українська Академія Наук у Києві була найвищою науковою державною установою в Україні, що перебувала в безпосередньому віданні верховної влади. Українська Академія Наук складалася з Президії в складі Голови-Президента й Неодмінного Секретаря та Спільного Зібрання 72 Дійсних Членів-Академіків і поділялася на три Відділи: Історично-Філологічний, Фізично-Математичний та Соціальний. При Академії були Канцелярія й Правління. У віданні Академії були такі установи: Кабінет Експериментальної Фонетики, Історичний Кабінет, Астрономічна Обсерваторія, Хемічна Лабораторія, Інститути Фізичний, Мінералогічний, Антропологічний, Експериментальної Ботаніки й Зоології, Географічний, Прикладної Фізики, Хемії й Механіки, Геодезійний, Експериментальної Медицини та Ветеринарії, Економічної Кон'юнктури й Демографічний, Садо-Ботанічний, Зоологічний та Акліматизаційний, Аналітична Лабораторія й Друкарня.

Окрім цих високих шкіл, які існували в Україні до встановлення Гетьманської Держави, засновано: Державні Університети в Києві й Кам'янці. В старих університетах у Києві, Харкові й Одесі заведено катедри українознавства. Перетворено в державні Історично-Філологічний Інститут у Ніжині й Духовну Академію в Києві — з катедрами українознавства. Засновано Український Історично-Філологічний Факультет (приватний), зорганізований заходами «Просвіти». Це був початок цілого університету.

Міністерство Здоров'я: Д-т Загальних Справ, Медичний Д-т, Санітарний Д-т, Д-т Державної Опіки.

Міністерство Ісповідань: Д-т Загальних Справ, Д-т Православної Церкви, Д-т Інославних Ісповідань, Д-т Духовної Освіти, Учений Комітет.

На правах Окремого Міністерства існувала Державна Контроля. Вона завідувала перевіркою державного розпису прибутків і видатків разом із фінансовим кошторисом відомств та окремими внесками про понадкошторисні асигнування й складанням звіту про виконання державного розпису. На чолі Державної Контролі стояв Державний Контрольор, що входив у склад Ради Міністрів на загальних підставах. В складі Державної Контролі були: Генеральна Контрольна Рада, Департаменти Загальної, Воєнної, Шляхо-

вої та Скарбової Звітності, Окремий Відділ для перевірки звітів установ Державної Контролі, Центральна Бухгалтерія та Канцелярія Державної Контролі.

МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ.

Українська Держава поділялася щодо порядку місцевого управління на 9 губерній — Київщину, Волинь (з центром у Житомирі), Поділля (з центром у Вінниці), Херсонщину (з центром в Одесі), Чернігівщину, Полтавщину, Харківщину, Катеринославщину й Холмщину (з центром у Бересті), 2 округи — Полісся (з центром у Мозирі) й Таврію (з центром у Херсоні), 3 отаманства — Київ, Одесу й Миколаїв і 120 повітів, що поділялися з черги на волості й міські та сільські громади. Це був загальний поділ Української Держави, що правив за основу всіх інших особливих поділів, яких разом було 32.

Загальний поділ був найважливішим з усіх територіальних поділів, був основним поділом, бо служив для цілей адміністрації внутрішніх справ, себто загальної адміністрації й самоврядування. До цього поділу були достосовані й поділи скарбовий, торговопромисловий, земельний, праці, шкільний, здоров'я, ісповідань і контрольний, а в певній мірі й воєний. Окремо існували поділи судовий, митний, гірничий, мірчий, пробівний, лісовий, харчовий, залізничний, шляхів і звязку. Загальний поділ був такий:

Київщина — повіти: Київський, Бердичівський, Васильківський, Звенигородський, Канівський, Липовецький, Радомиський, Сквирський, Таращанський, Уманський, Черкаський, Чигиринський.

Волинь — повіти: Житомирський, Володимирський, Дубенський, Ізяславський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Новгород-Волинський, Овруцький, Остріжський, Рівенський, Старокостянтинівський.

Поділля — повіти: Вінницький, Балтський, Брацлавський, Гайсинський, Камянець-Подільський, Летичівський, Літинський, Могилівський, Ольгонільський, Проскурівський, Ушицький, Хотинський, Ямпільський.

Херсонщина — повіти: Одеський, Акерманський, Ананіївський, Єлисаветський, Олександрійський, Тираспільський, Херсонський.

Чернігівщина — повіти: Чернігівський, Борзнянський, Глухівський, Гомельський, Городнянський, Козелецький.

Конотопський, Кролевецький, Мглинський, Новгород-Сіверський, Новозибківський, Ніженський, Остерський, Путивльський, Рильський, Сосницький, Стародубський, Суражський.

Полтавщина — повіти: Полтавський, Гадяцький, Зіньківський, Золотоноський, Кобелецький, Костянтиноградський, Кремінчуцький, Лохвицький, Лубенський, Миргородський, Переяславський, Пирятинський, Прилуцький, Роменський, Хорольський.

Харківщина — повіти: Харківський, Білгородський, Богодухівський, Валківський, Валуйський, Вовчанський, Грайворонський, Зміївський, Ізюмський, Корочанський, Купянський, Лебединський, Новооскольський, Охтирський, Старобільський, Суджанський, Сумський.

Катеринославщина — повіти: Катеринославський, Бахмутський, Верхнедніпровський, Маріупільський, Новомосковський, Олександрівський, Павлоградський, Слов'янськ-сербський.

Холмщина — повіти: Берестейський, Більський, Володавський, Дорогичинський, Дубицький, Іванівський, Камень-Коширський, Каргузо-Березький, Кобринський, Костянтинівський, Пружанський, Чернинський.

Полісся — повіти: Мозирський, Пинський, Річицький.

Таврія — повіти: Дніпровський, Бердянський, Мелітопольський.

Міста: Київ, Одеса, Миколаїв.

На чолі загальної адміністрації в губернії стояв Губерніяльний Староста, в окрузі Окружний Староста, в отаманстві — Столичний або Міський Отаман, в повіті — Повітовий Староста, зі своїми управліннями. Для керування сільськими справами існували в губерніях, округах і повітах особливі органи — Губерніяльні, Окружні й Повітові Ради по Сільських Справах та Миріві Посередники в межах повіту. Так само для справ військової повинності існували в губерніях і повітах окремі Губерніяльні й Повітові Управи Військової Повинності, а в м. Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі й Миколаєві — Міські Управи Військової Повинності.

Із загальною адміністрацією була тісно зв'язана й адміністрація Державної Варти, що мала військову організацію. Адміністраційно була вона пристосована до загального поділу. На чолі Державної Варти стояли: в губернії, як по-

мічник Губерніяльного Старости, а в мм. Києві, Одесі, й Миколаєві, як помічник Столичного або Міського Отамана — Інспектор Державної Варти. На чолі Державної Варти в повіті або в місті стояв Начальник Державної Варти повіту чи міста, що підлягав Повітовому Старості. Повіти й міста поділялися на райони Державної Варти з Начальниками Районів Державної Варти на чолі. По великих містах кожний район поділявся на участки Державної Варти з Приказними Державної Варти на чолі. По великих містах кожний район поділявся ще на участки Державної Варти. Мм. Київ, Одеса й Миколаїв поділялися на Відділи Державної Варти з Начальниками Відділів Державної Варти на чолі, й аж тоді на райони та участки. Для служби на залізницях існувала окрема організація Державної Варти. Вся територія Залізниць поділялася на сім самостійних районів: Київський, Одеський, Південний, Катеринославський, Лівобережний, Харківський та Провобережний. На чолі району стояв Отаман Району. Райони поділялися на філії з Начальниками Філій на чолі. Врешті для служби на кордоні з Росією існувала особлива мережа з шість кордонних і шість дозорчих пунктів державної варти з Начальниками Пунктів на чолі.

Адміністрація зовнішніх справ не мала взагалі місцевих установ. Тимчасово тільки існували: Українська Мiroва Делегація в Києві для мирових переговорів з Росією, Представник ЯВП Гетьмана в Одесі для зв'язку з австрійською головною командою в Україні та Доно-Українська Комісія в Харкові для господарчих переговорів із Доном. Закордонними установами були Посольства й Консульства Української Держави. Посольства поділялися на два розряди. На чолі Посольства 1-го розряду стояв Посол або Посланник і Уповноважений Міністер, на чолі Посольства 2-го розряду — Міністер-Резидент або Повірений в справах. Консульства поділялися на чотири розряди. На чолі Консульства першого розряду стояв Генеральний Консул, другого розряду — Консул, 3-го розряду — Віцеконсул і 4-го розряду — Консульський Агент.

Для справ воєнної організації та адміністрації Українська Держава поділялася на воєнні округи, а саме: щодо сухопутних сил — на вісім армійських корпусів: I. Волинський, II. Подільський, III. Одеський, IV. Київський, V. Чернігівський, VI. Полтавський, VII. Харківський і VIII. Катеринославський; щодо морських сил — на 1 Чорноморську Флоту, щодо повітряних сил — на 3 авіаційні округи: 1. Київську,

2. Одеську і 3. Харківську. На чолі армійських Корпусів, Фльоти та авіаційних Груп стояли їх Командири з своїми штабами та управліннями. Для цілей комплектування війська Українська Держава поділялася на 4 місцеві Бригади: Київську, Одеську, Полтавську й Харківську. На чолі місцевих бригад стояли їх Начальники зі своїми Управліннями. Їм підлягало 120 Повітових Військових Начальників по повітах. Залоговою службою завідували Начальники Залог по всіх місцях постійного розположення військових частин, а в м. Києві та Одесі — Команданти цих міст зі своїми Управліннями. Врешті особливими місцевими воєнними установами були Команданти Фортець Києва, Берестя, Луцька, Рівного, Дубна, Очакова, Севастополя й Керчі з їх Управліннями.

Склад збройних сил Української Держави був такий: 8 армійських корпусів (16 піхотних дивізій, 24 гарматні бригади, 24 інженерні куріні, 8 автопанцерних дивізіонів, 8 радіотелеграфних дивізіонів, 16 звязкових сотень, 8 залізничних курінів, 8 самохідних колон), одна Окрема піхотна бригада, 1 Окрема сердюцька дивізія, 1 Окрема запорізька дивізія, 1 Козацька Стрілецька дивізія, 1 Окремий Чорноморський Козацький Кіш, 1 Окремий Загін Низових Козаків, 1 Окремий Загін Січових Стрільців, 1 Вартовий Піхотний Полк, 1 Старшинський Охочекомонний Полк, 4 Кіннотні дивізії, 1 Окрема кіннотна бригада, 1 Булавний Кіннотний Полк, 4 запасні кіннотні Полки, 1 Окрема Отаманська кіннотна сотня, 3 Окремі гарматні бригади, 2 Понтонні куріні, 1 залізнична бригада, 139 піхотних і 86 кіннотних вартових сотень, 1 Чорноморська Фльота (1 дивізія броненосців, 1 дивізія торпедовців, 1 дивізія підводних човнів, 1 бригада крейсерів, 1 одряд міноносців, 1 одряд тралерів, 1 одряд гарматних човнів, 1 одряд вартових човнів, 1 Окремий одряд Чорного Моря, 3 фльотилії: Озівська, Дунайська й Транспортна), 1 Дніпровська Фльотилія, 3 авіаційні групи, 1 Окрема важка авіаційна ескадрилья, 8 авіаційних дивізіонів, 1 Окремий Український авіаційний одряд, 8 повітроплавних одрядів.

Для справ судової адміністрації Українська Держава поділялася на округи загальних та мирових судових установ. І загальні, і мирові суди відали однаково цивільні та карні справи, різнилися ж вони між собою тільки більшою компетенцією загальних судів від мирових. Обидві судові установи існували цілком самостійно та незалежно, підлягаючи тільки в третій інстанції спільно Державному Сенатові. Українська Держава ділилася щодо загальних судових установ

на три округи Судових Палат — Київську, Харківську та Одеську. Судові Палати були 2-ою інстанцією загальних судових установ, 1-ою їх інстанцією були Окружні Суди, яких було 20.: Київський, Уманський, Житомирський, Луцький, Чернігівський, Ніженський, Стародубський, Харківський, Ізюмський, Сумський, Полтавський, Лубенський, Таганрозький, Одеський, Херсонський, Катеринославський, Симферопільський, Єлисаветський, Вінницький та Кам'янецький. При окружних судах діяли Слідчі Судді, Старші Нотарі й Судові Виконавці та Післанці (а при всіх загальних судових установах — Прокуратури). Щодо мирових судових установ поділялася Українська Держава на мирові округи, що їх територія збігалася звичайно з територією повітів; тільки більші міста були виділені в самостійні мирові округи. Першою інстанцією був Мировий Суддя, а другою — З'їзд Мирових Суддів. Для адміністрації в'язниць існували в губерніях Губерніяльні В'язничні Інспекції, їм підпорядковані були окремі в'язниці. Суд в Україні творився іменем Закону Української Держави.

Для справ скарбової адміністрації Українська Держава поділялася щодо збору простих податків на 9 округ Скарбових Палат — Київську, Волинську, Подільську, Херсонську, Чернігівську, Полтавську, Харківську, Катеринославську й Холмську. Їм були підпорядковані Податкові Інспекції та Скарбниці в повітах. При Скарбових Палатах діяли Скарбові Зборчі та Розсильні. Для справ посередніх податків існували в губерніях Губерніяльні Акцизні Правління, а в повітах — Окружні Акцизні Інспекції, що їм підлягала Скарбова Охорона в губерніях і повітах та Скарбові Крамниці по містах. Для справ митної адміністрації існували Управління Митних Інспекторів, що їм були підпорядковані окремі Митниці та Митні Застави. До скарбової адміністрації належала й Кордонна Охорона, що мала військову організацію. Кордонна Охорона поділялася на 9 бригад: Волинську, Подільську, Одеську, Озівську, Донецьку, Харківську, Чернігівську, Гомельську й Поліську. Бригади поділялися на прикордонні одряди й застави.

Для справ гірничої адміністрації вся Українська Держава уявляла собою одну гірничу округу з Гірничим Управлінням у Катеринославі та Гірничими Інженерами на місцях. Місцевими органами фабрично-заводського догляду були 9 Старших Фабричних Інспекторів по числу губерній з підпорядкованими їм 39 Участковими Фабричними Інспекторами. Мірчими справами завідували 4 Повірочні Палатки Мір і Ваг

у Києві, Харкові, Одесі й Катеринославі, а пробириними справами — Управління Пробириних Округ тамже.

Для справ земельної й лісової адміністрації Українська Держава ділилася на 7 Управлінь Хліборобства та Державного Майна: Києво-Подільське, Холмсько-Волинське, Поліське, Чернигівське, Харково-Полтавське, Таврійсько-Катеринославське та Одесько-Херсонське. Їм підлягали Лісові Комітети по губерніях та Лісництва по місцях. Земельними справами завідували губерніяльні та повітові Земельні Комісії.

Для порядкування харчовими справами вся Українська Держава була поділена на дві округи Інспекцій Міністерства Харчових Справ: Північно-Західньої Частини в Києві та Південно-Східньої частини в Харкові.

Справами охорони праці завідували Районні Комісари Праці по губерніях та Місцеві Комісари Праці по повітах.

Для справ адміністрації шосейних і ґрунтових шляхів Українська Держава ділилася на чотири округи з Управліннями Округ Шосейних Шляхів у Києві, Харкові, Одесі й Катеринославі. Водяними шляхами порядкували чотири Управління Округ Водяних Шляхів — Верхнього й Середнього Дніпра в Києві, Нижнього Дніпра й Південного Бугу в Катеринославі, Північного Донця в Харкові й Дністра в Одесі. Їм підлягали на місцях Відділи Шляхів і Дистанції. Справами морської адміністрації порядкували Управління Торгових Портів в Одесі, Херсоні, Миколаєві, Бердянську, Генічеську, Маріуполі й Таганрозі. Адміністрація повітряних шляхів не мала місцевих установ.

Для справ залізничої адміністрації Українська Держава поділялася на чотири округи Управ Скарбових Залізниць — Правобережних у Києві, Лівобережних у Гомелі, Запорізьких у Катеринославі й Слобідських у Харкові. Управам підлягали Відділи Залізниць і Залізничі Станції на залізничих шляхах.

Для справ адміністрації поштового, телеграфного й телефонного зв'язку Українська Держава ділилася на 4 округи з Управліннями Поштово-Телеграфних Округ у Києві, Харкові, Одесі й Катеринославі. Управлінням Округ підлягали Поштово-Телеграфні Установи й Філії по містах і селах, Відділи Зв'язку на телеграфно-телефонних шляхах, Управління Телефонних Сітей по великих містах й Радіостанції — Київська, Жмеринська, Харківська, Катеринославська, Одеська й Миколаївська.

Шкільними Справами відносно середніх шкіл (класичні й реальні гімназії та прогімназії) завідували Управління Шкільних Справ у губерніях, а відносно нижчих шкіл (вищі й нижчі початкові школи) — Інспекції Народніх Шкіл у повітах. Вищими школами завідувало безпосередньо Міністерство Освіти.

Справами охорони здоров'я порядкували Уповноважені Міністерства Здоров'я на Київщині, Поділлі, Волині, Чернігівщині, Полтавщині, Харківщині, Катеринославщині, Херсонщині й Холмщині з підпорядкованими їм Губерніяльними Лікарськими Управліннями та Повітовими й Міськими Лікарями.

Для справ адміністрації Православної Церкви Українська Держава була поділена на дев'ять єпархій — Київську, Волинську, Подільську, Чернігівську, Полтавську, Харківську, Катеринославську, Херсонську й Холмську. Єпархіями правили митрополит у Києві й правячі Єпископи на місцях. Крім правячих Єпископів, що правили цілими єпархіями, було ще 16 вікарних єпископів, що поділялись між єпархіями так: в Київській єпархії — чотири (Канівський, Уманський, Черкаський, Чигиринський) у Волинській три (Володимирський, Кременецький, Остріжський), в Подільській — два (Винницький, Балтський), в Полтавській — один (Прилуцький), в Харківській — один (Сумський), в Катеринославській — один (Павлоградський), в Херсонській — три (Миколаївський, Єлисаветський, Новомиргородський). Єпархії потілялися на округи Благочинних, а ті — на парафії.

Для справ державної контролі Українська Держава поділялася на вісім Округ Контрольних Палат — Київську, Волинську, Подільську, Чернігівську, Полтавську, Харківську, Січеславську та Одеську.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ.

Органами місцевого самоврядування були: в губерніях — Губерніяльні Земські Збори та Управи, в округах — Окружні Земські Збори та Управи, в повітах — Повітові Земські Збори та Управи, в містах — Міські Думи та Управи на чолі з Міськими Головами, в волостях — Волосні Сходи й Правління на чолі з Волосними Старшинами, в селах — Сільські Сходи та Управління на чолі з Сільськими Головами.

Губерніяльні, Окружні й Повітові Земські Збори, Міські Думи й Волосні та Сільські Сходи були розпорядчими орга-

нами, а Губерніяльні, Окружні й Повітові Земські Управи, Міські Управи, Волосні Правління та Сільські Управління — виконавчими органами місцевого самоврядування.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ І ГРОМАДЯН.

Українські козаки, ^{бувши} громадянами Української Держави, творили окремий традиційний стан України. Крім звичайних громадянських обов'язків мали вони почесний обов'язок забезпечення державности України. Маючи військову організацію, творили вони вкупі Українське Козацьке Військо. Умови придбання прав українського козацтва та громадянства й їх втрати визначалися законом.

Українські козаки та громадяни мали обов'язок дбати всіма силами про добро Української Держави, не жалкуючи для неї навіть свого життя. Захист Рідного Краю був святим обов'язком кожного козака й громадянина Української Держави.

Передовою в Українській Державі була віра християнська, православна. Всі, неприналежні до православної віри громадяни Української Держави та всі мешканці України користувалися на кожному місці свободним ісповіданням їх віри й Богослуженням за її обрядом.

Українські козаки та громадяни повинні були платити встановлені законом податки й збори та відбувати повинності згідно з законом.

Вся повнота політичних прав в Українській Державі, в тім активне й пасивне право участі в виборах до державно-правових установ та праводержавної й громадської служби належало тільки до громадян Української Держави.

Ніхто не міг підлягати переслідуванню за злочини інакше, як тільки в випадках, означених законом. Ніхто не міг бути суджений та покараний інакше, як тільки за злочини передбачені діючими в часі їх здійснення законами.

Оселя кожного була непорушна. Робити трус і виємку в будинку без згоди його господаря можна було не інакше, як у випадках і в порядку означених законом.

Кожний український козак і громадянин мав право вільно вибирати місце побуту й рід праці, набувати й продавати майно та без заборони виїжджати за кордони Української Держави.

Власність були непорушна. Примусове вивласнення нерухомого майна, коли це було необхідне для державної чи громадської потреби, було можливе не інакше, як за відповідною винагородою.

Українські козаки та громадяни мали право скликати збори, в цілях, непротивних законам, мирно й без зброї.

Кожний міг у межах, встановлених законом, висловлювати й писати свої думки та розповсюджувати їх шляхом друку або іншими засобами.

Українські козаки і громадяни мали право засновувати спілки та союзи в межах, не противних законам.

Чужинці, що перебували у Українській Державі, підлягали її законам на загальних для всіх підставах. Вони не користувалися політичними правами, що належали тільки українським громадянам; усіми іншими правами вони користувалися, якщо закон не визначав для них певних обмежень.

Дм. Чижевський:

Вячеслав Липинський як філософ історії

Вячеслав Липинський, ідеолог, історик і політик, заслуговує на не меншу увагу і як філософ; зокрема як філософ історії. На щастя, Липинський встиг в останні роки свого життя сформулювати провідні думки своєї філософії історії (історіософії) більш детально, та більш ґрунтовно, ніж це роблять звичайно історики. В своїх «Листах до Братів-Хліборобів» Липинський дає систему філософічно уґрунтованої політики. Липинський дає не лише філософію української політики, але — політики взагалі. Він гадає, що його висновки можна прикласти до розв'язання політичних проблем усіх часів і народів. Бо Липинський добачує в політиці не лише боротьбу політичних ґруп та напрямків, що можуть розуміється, в різні часи та у різних народів бути різними. Для Липинського політика є виявом вічних, глибоких тенденцій та законів історичного процесу взагалі.

Ми хочемо звернути увагу на ті філософічно-історичні (історіософічні) погляди, що лежать в основі політичного

світогляду Липинського. Ми обмежимося найголовнішим. Філософія історії Липинського заслуговує на монографічне дослідження. Тут ми можемо дати лише причинки до монографічного розроблення.

Ми залишимо — на жаль, вже умовини місця змушують нас до цього — філософію української історії Липинського на боці. Його оригінальне та плідне вирішення проблеми історичного розвитку ідеї української державності виросло на ґрунті його історичних студій. Але ці ж історичні студії, разом зі студіями та міркуваннями над проблемами політичного життя народів і держав цілого світу, привели його до поставлення загальних питань історичного розвитку. В центрі уваги Липинського стояли при цьому питання про будуючі та розкладові процеси в житті народів та держав, про конструктивні та деструктивні фактори цього життя.

Ми хочемо зробити спробу сформулювати ті основні поняття, що лежать в основі філософії історії Липинського та з'ясувати ті загально філософічні передпосилки, з яких він виходить, не завше достаточо зупиняючись на їх аналізі. Скажемо наперед, що основні поняття філософії історії та основні передпосилки думання Липинського в багатьох точках оригінальні і своєрідні. Цю оригінальність думок Липинського часто не помічають, бо він вживає для їх означення слів та термінів звичайних і широко розповсюджених. Але як тільки ми переходимо від слів до думок, то вся глибока своєрідність філософії історії Липинського майже в усіх точках його конструкцій виступає перед нами на весь ріст.

I.

Ті основні поняття, якими Липинський характеризує основи, підвалини усякого історичного життя, це є: традиція, аристократизм і нація. Три слова ці зустрічаємо, розуміється, у кожного філософа історії. Ужиток цих основних для кожної філософії історії понять, при тім вживання їх у позитивному сенсі, приводить до того, що Липинського звичайно характеризують, як консерватиста, аристократа та націоналіста. Це так: Липинський є і консерватист, і аристократ і націоналіст, але його «консерватизм» і його «аристократизм», і його «націоналізм» аж ніяк не є ті самі, про які пишеться в кожних новинах, в кожному часописі, і які політичні противники Липинського з полемічним газардом утотожують з «реакційністю», з «класовим его-

їзмом» та з »шовінізмом«. Подивимось на ці основні поняття історіософії Липинського ближче.

1. Липинський залюбки говорить про »традицію« як основу буття кожного історичного твору. Звичайно уявляють собі »традиціоналізм« як спокійне пасивне життя, в межах сталих, нерухомих, статичних форм, як спокійний, »щасливий« хід за тим, що всі робили та роблять, як вороже становище проти всяких навіть і найменших змін, проти руху, проти розвитку, проти творчости.

»Традиція« в розумінні Липинського не має з такою »традицією нерухомоти« нічого спільного! Бо Липинський добачує суть традиції якраз у її творчому характері. Завдання традиції є »підготовка нової творчої традиції« (23 *).

Традиція є рух і творчість, Сталі й нерухомі лише »різгоманітні, випадкові та нежиттєздатні форми« традиції (101). Найнебезпечніше є »літературний романтизм«, »ніжні пахощі давно зівялої квітки, мелянхолійна любов до давно помершніх форм національного життя — любов без сили екстази, без здатності творити нове життя« (101).

Традиція зовсім не дає щастя і спокою для тих, хто бажав нерухомоти, хто стремить до пасивности. Традиція Липинського є власне доля, що накладає на людину обовязки творчости і праці, боротьби і руху — »кожний із нас мусить зайняти своє місце в тих рядах, де його поставило життя« — це так, але кожен »мусить виконати свій обовязок так, як йому наказує його совість«. Це значить — мусить боротись і творити нове, базуючись на традиції, із неї виходячи (гл. ст. 351).

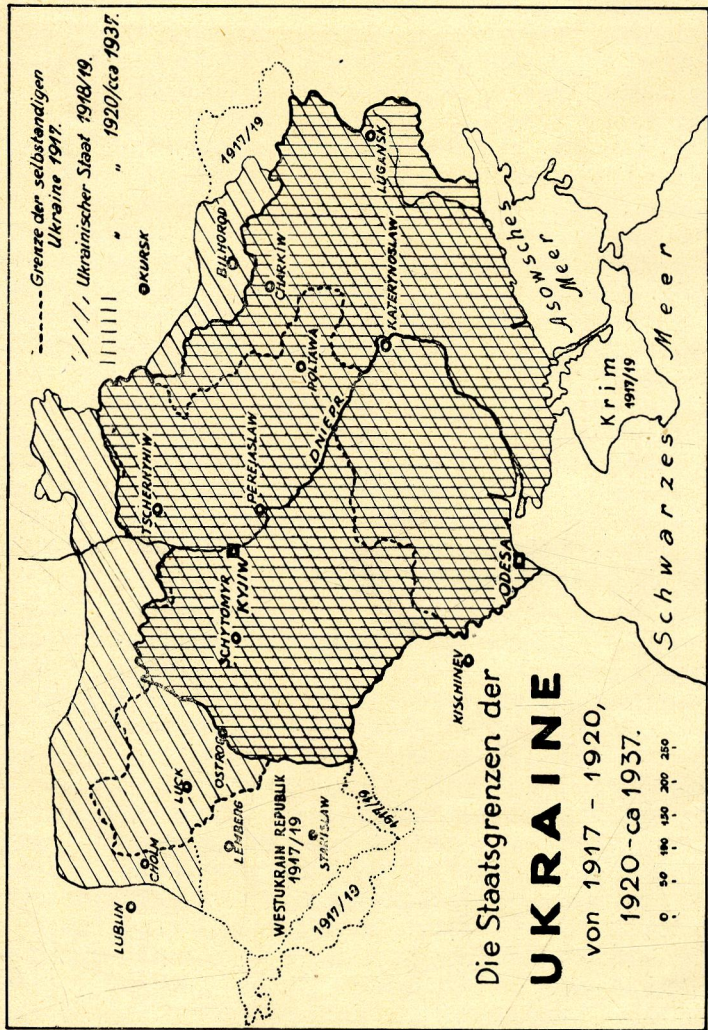
2. Як не є пасивна і нерухома »традиція« в філософії історії Липинського, так само не є застигла, статична »аристократія« в його розумінні. Аристократія це — »та група найкращих в даний історичний момент серед нації людей, які найкращі серед неї тому, що власне вони в даний момент являються її організаторами, правителями і керманичами нації« (131). »В даний історичний момент« — ці слова вказують вже на те, що поняття »аристократії« є у Липинського так само динамічне, як і поняття »традиції«. Липинський підкреслює цей динамізм, наводячи приклади »аристократії«

*) Вказую в дужках сторінки окремого видання »Листів до Братів Хліборобів« — для тих, хто хотів би сам простудіювати та продумати ідеї Липинського.

різних часів і народів: »аристократією треба називати і лицарів — феодалів за часів розвитку феодалізму, і двірську французьку шляхту за часів абсолютизму, і старшин Наполеона і пруських юнкерів за часів розвитку німецької імперії, і фінансову буржуазію, що править сучасною Францією чи Америкою, і російську бюрократію часів петербурзької імперії, і англійську робітничу аристократію, зорганізовану в англійських робітничих організаціях Таксамо, як аристократією прийшлося би назвати навіть сучасні російські совнаркоми, коли б вони змогли зорганізувати і забезпечити дальший розвиток російської нації. Іншими словами: аристократія не є щось наперед дане, а, так би мовити, »завдання«, яке стоїть перед кожною нацією. Аристократія повинна бути »витворена« (132), або лінше кажучи, повинна сама себе витворити, сконструувати та виправдати своє право на існування. »Постійне відновлення аристократії (51) — в цьому суть буття аристократії і в цьому процесі »відновлення« аристократії до організаційної, правлячої ролі приходять все різні і різні класи і групи, — так напр. в англійській сучасності Липинський спостерігав перехід організаторів-керманічів від земельної аристократії до »робітничої аристократії« (131): Для нас неважне, чи підтвердилось це спостереження протягом тих років, що минули з часу написання »Листів«, — важне те, що поняття »аристократії« є у Липинського наскрізь динамічне.

3. Найсвоєрідніше поняття нації Липинського. Він підкреслює ті риси поняття нації, які вже часто висували на перший план — напр. романтики або сучасні письменники, що наближаються до романтичних ідей (напр. О. Шпан). Це ідея »органічності« нації — нація є »органічний колектив« (21); на цій органічності нації будує Липинський усю свою теорію класократії (218 і далі). Це — подруге — після »автаркії« (самовистарчальності) національного життя, що є, мовляв, в собі замкнене і не залежить та не повинно залежати від ніяких зовнішніх сил. »Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо і ніхто не зробить з нас нації, коли ми самі нацією не схочемо бути« (67). З цим зв'язана і та гостра критика »варязької теорії«, яку розвиває Липинський.

Оригінальним є і те, що Липинський зараховує до прикмет нації територію. Але дуже оригінальним та просто незвичайним у сучасній літературі є те, що Липинський вважає територію основним та конструктивним

Державні границі України 1917—1920 та 1920—1937 рр.

складовим елементом буття нації. »Територія«, може не дуже добре слово, бо воно підкреслює лише просторовий обсяг, що його займає одна нація. Ліпше є слово, що його нераз вживає Липинський: »Земля«. Земля — є територія в її конкретній даності: з усіма її геологічними, топографічними, господарчими та навіть естетичними властивостями. Привязаність до землі, до своєї, рідної землі, підтримує та скріплює національну свідомість. Тому то Липинський вважає можливим говорити про »територіальну націю« (256), яка основана на »почутті територіального патріотизму« (256—258). »Територіальний патріотизм — лежить в основі всякої органічної нації — випливає із інстинкту осілості« (277). Відоме те незвичайне означення, яке дає Липинський »українцеві«. — »Українцем«, своїм близьким, людиною однієї нації є кожна людина, що органічно (місцем осідку і праці) зв'язана з Україною, неукраїнцем є мешканець іншої землі« (417). За це означення безмежно сперечались. Між тим це означення — при усій своїй незвичності — має в своїй основі глибоке, метафізичне почуття органічної єдності нації, що на землі живе, з землі виростає, психічно складається під впливом географічного оточення. В основі цього означення лежить переконання, що почуття любови до рідного краю, як до органічної цілості, що глибока зв'язаність з рідним краєм є необхідною та єдиною можливою передумовою того найтіснішого у світі зв'язку людей, що зветься »нацією«.

Для Липинського зв'язок людини з »Землею« витворює цілком специфічну психологію, — це якраз і є психологія, що живе творчою традицією, психологія, що нею живе душа творчої аристократії. Поруч з протиставленням »чорних« та »жовтих«, »хліборобів« та — »кочовиків«, досить пригадати лише одну із найяскравіших сторінок Липинського — протиставлення »закону землі« — законові капіталу. Боротьба між ними є »боротьба двох непримиримих світоглядів«: »людини як голови власного сільського господарства — й людини як члена анонімного акційного товариства; хлібороба й — біржевого грача. Продуцента необхідних для життя матеріяльних цінностей, що бореться безпосередньо з природою — й обрізувача купонів, що придумує біржові комбінації. Віри у власну працю, власні руки й конечність боротьби та війну з твердими законами землі — з вірою в сприт, щастя, необмежені спекулятивні можливості й можливість« загального миру«. Потреба релігії, ідеї, як консерватора сили в тяжкій боротьбі з природою — і повного релігій-

ного індивідуалізму та науково-бухгалтерської самопевності мешканців банкірських контор. Естетизму в цілому щоденному житті: в садку, в хаті, в полі, в мережаних ярмах, у вишитій сорочці — зі штукою на продаж, штукою «по обіді», штукою «люксом» . . . (33). І Липинський в дальших рядках накреслює блискучу характеристику соціального, рідного, політичного укладу, що виростає із: «закону землі» та із «закону капіталу».

Треба підкреслити надзвичайну оригінальність цього означення нації, як єдності, що обумовлюється єдністю «території», землі. В цьому пункті Липинський радикальніший та глибший, ніж російські «євразійці», для яких теж «географічна» єдність є одним із конструктивних моментів поняття нації. Треба серйозно задуматись над тим, чи не виявляє теорія нації Липинського певних глибших мотивів українського народнього духа, — в протилежність до тих західно-європейських теорій, що висуюють на перший план в понятті нації державу, расу, мову, національну свідомість тощо.

II.

Ми вже вказували на «динамічні» моменти філософії історії Липинського. Вони виступають ще яскравіше, коли ми звернемося до іншої групи понять філософії історії Липинського: до ідеї, слова, моралі, волі.

1. Ідеї безнастанно витворюються в історичному процесі, щоб знову уступити місце іншим. Ідеї з неба не спадають, а творяться людьми для людей. Виростають вони зі стихійного матеріального життя і зумовлюються оцією найглибшою основою громадського існування людської стихії. Зміна форм «громадського існування», «матеріального життя» суспільства веде з необхідністю до відповідних змін ідеології. Тому — як ми вже підкреслили вище — для Липинського є неможливе всяке романтичне захоплення стариною, всяке її ідеалізування. «Ідучи на мотоциклеті з газеткою в кишені, старих дум запорізьких творити вже не можна Людей на . . . мотоциклеті не треба саджати з оселедцем на голові, в довгополих жупанах і давніх козацьких шараварах. Але кожен час творить нові ідеї.» Коли зараз вже неможливо творити козацьких дум, то «той самий дух громади — нації може творити тепер ідеї — думи інші».

Може здаватись, що це є «релятивізм» — себто визнання, що кожен час та кожна нація мають свою правду, а загальної правди немає і не може бути. Липинський відповідає на

такий сумнів словами, що сформовані зовсім інакше, але нагадують спробу вирішення тієї ж проблеми Гегелем: »Правда громадського життя« — читаємо в — »Листах до братів-хліборобів« — »як і всяка правда, є одна. Але пізнати її можна з різних боків і в різних її проявах, в залежності від того, з якого становища на неї дивитись, і який — відповідно до цього становища — реальний ужиток з пізнаної правди робити« (355).

2. »Ідеї« впливають на маси, на людську стихію не безпосередньо, а через посередництво »слова«. »Слово« грає на системі філософії історії. Людська маса живе і керується »стихійним, підсвідомим, ірраціональним хотінням«. Це хотіння суспільство та окремі його групи »усвідомлюють собі« в слові та через слово (116 і далі). Це усвідомлення зв'язане з »виявленням хотіння в виді прибраного в словесні логічні форми образу« (117). »Сформулований в слові усвідомлюючою працею письменників образ стихійних соціальних бажань даної групи будить серед неї ці дрімаючі досі в підсвідомості бажання« (120). — Слово є таке саме динамічне, так само повинно витворюватись знову, пристосовуючись до змін соціальних, політичних, взагалі кажучи — до історичних процесів, як і традиція, як і ідеї. »Слово«, коли воно має бути творчим, повинно служити життю, а не безплідно намагатись нагинати життя до своїх законів Закони слова: закони логіки, закони діалектики, тільки тоді можуть придбати творчу силу, коли вони служать не самим собі, а тому ірраціональному, нелогічному, стихійному хотінню, з якого родиться все життя, в тім числі і саме слово« (115).

Тому ми зустрічаємо в Липинського дійсний культ слова, величезну пошану до цього велитенського знаряддя людської думки та волі. Тому то немає для Липинського найненависнішого, ніж »літерати«, в негативному значінні — себто люди, що зловживають слова, що роблять із слова самоціль, одривають його від дійсності і роблять із найбільшого та наймогутнішого знаряддя історичного руху засіб служити своїм егоїстичним та дрібним інтересам.

3. Липинський знову і знову підкреслює значіння моралі*) і моральних основ суспільного життя та політики.

*) Липинський вживає іноді слова »моральний« в тім значінні, в яким його вживається у французькій мові — як синонім слова »духовий«, в протиставленні »матеріальному«. Ми користуємось далі, розуміється, лише тими місцями, в яких Липинський вживає слова »мораль« в етичному сенсі.

»Мораль є передумовою «сили й авторитету», «здоровля і сили» в політичному будівництві. «Підстави усякого організованого громадського життя: почуття законности і громадської моралі» (107). Липинський говорить постійно про «моральне здоровля», «політичну чесність», і т. д. З його точки погляду не ті політичні сили, організації, групи мають більше значіння, більші впливи, перед якими стоять морально легші, простіші завдання, а якраз навпаки трудність завдань, високі моральні вимоги, що стоять перед тією, чи іншою групою політичною, є скоріше симптомом вищого признання цього політичного угруповання або течії. Як у слові кристалізуються внутрішні сили історичного руху, так само вони виявляються в моральних вимогах, моральних нормах кожного часу.

З цієї загальної точки погляду розглядав Липинський і конкретні питання дня. Так писав він про гетьманський рух: «Сама стихія життя, ставлячи до нас більші моральні вимоги, допоможе нам перемогти нашу внутрішню слабкість, викресати з себе максимум енергії і завзяття.... Вона прийме нас, вона зростить нас своїм буйними потугами, але тільки тоді, коли ми станемо того варті — тільки тоді, коли ми самі, своєю власною моральною вартістю виправдаємо ті більші моральні вимоги, які ставить до нашої творчої ідеї, до нашої моральної віри сама оця стихія життя» (107).

Тому немає дива, що значіння історичних сил Липинський оцінює жертвенністю, їх здібністю до жертви та навіть до самопожертви, в кожному разі — до «обмеження», до самообмеження. Бо на цих якостях базується й авторитет і сила

Липинський стоїть на становищі діаметрально протилежному до розповсюдженого серед «позитивістів» погляду, що в суспільстві все відбувається згідно з принципом найменшої витрати енергії. На його думку навпаки, найвище напруження сил, енергії, волі, є основним принципом історичного процесу та історичної творчості. Липинський зве цей пункт погляду «волютаризмом». «Волютаризм» Липинський протиставляє «фаталізмові». Це значить, що для нього визнання «волютаризму» є визнання активної, творчої ролі людського індивідуума в історичному процесі. «Стремління», «бажання», «хотіння» людини і людських груп, стремління, бажання і хотіння не завше свідомі й ясні самим людям та їх групам, а не сліпі сили і фактори будують історію.

Але і в цій точці Липинський одрізняється від таких у тому ж зміслі »волонтираистичних« теорій, як напр., сучасний фашизм або комунізм. Коли і фашизм і комунізм вірують у те, що силами людей можна витворити новий ідеальний світ, то Липинський — для якого світогляду одною з основних рис є глибока релігійність — знає межі людської волі. Вони — в волі Божій. Бажання, хотіння є неможливе без віри (336) в те, що ціль бажання в якомусь сенсі входить у божественний плян історичного процесу. Тому стремління кожної нації зайняти в історичному процесі центральне місце — або одне із центральних місць — Липинський зве »містичним імперіялізмом« (364 і далі). Вживаючи цієї термінології, треба було б і »волонтаризм« Липинського звати »містичним« або »релігійним волонтаризмом«. І тут світогляд Липинського, наближуючись на перший погляд до тієї або іншої розповсюдженої теорії, в сутті є оригінальний і своєрідний.

III.

Оригінальність та своєрідність філософії історії Липинського базується на передпосилках його світогляду. Його світогляд характеризували як »песимістичний«. Така характеристика є можлива лише тоді, якщо звертаємо увагу на окремі слова та терміни, на окремі речення та твердження, ігноруючи найглибші мотиви думки Липинського.

Липинський говорить іноді про »катастрофічність« (120) свого світогляду. Може ліпше було б говорити про »трагічність«. Але та »катастрофічність« або »трагічність« філософії історії Липинського є лише вираз релігійного характеру його світогляду. Можливість історичних катастроф або трагедій обумовлена якраз тим, що бажання і стремління, що воля людська аж ніяк не є єдиним та рішальним фактором історичного процесу. Для Липинського історія є безумовно »суд Божий«. Стремління і боротьба людей та націй може бути засуджена на невдачу, — це і є катастрофа. Але що торкається історичного процесу в цілому, то філософія історії Липинського є максимально оптимістична. До речі — оптимістична є усяка справді релігійна філософія історії.

Цей максимальний оптимізм філософії історії Липинського виявляється в його розумінні негативних, деструктивних сил історичного процесу. Для Липинського ці сили не мають ніякої самостійності, не є активними чинниками історичного руху. Негативні сили дістають цілком своє буття, свої форми,

свій зміст від позитивних. Негативні сили можуть існувати лише на ґрунті позитивних, як якісь збочення, вивернення, пародії, карикатури творчих сил історії. Тому принципово неможлива перемога деструктивних сил над конструктивними.

Липинський не розвиває цієї точки погляду систематично, але на цілій низці прикладів демонструє її. Всі аналізи негативних історичних сил та інтерпретація їх історичного чину збудовані у Липинського на цьому розумінні негативних чинників історичного процесу, як несамотійних, онтологічно нетривких та нестабільних наслідувань сил творчих і позитивних. Преглянемо кілька прикладів, щоб з'ясувати собі вихідну точку Липинського. — Так є з політичними формами. Лише аристократія та традиція дає сили революції: «без частини старої аристократії, що прибирає . . . інші форми, але заховує свій давній аристократичний, творчий, будуючий дух, — повстання ніякої республіки на руїнах монархії неможливе (39), «неможливо кандидувати в національні Наполеони там, де народ не має ще в собі традиції національних монархів» (92). Антигетьманці мусять в своїй політичній праці «підробитись під Гетьмана . . . або щезнути. Це загальний закон, не тільки закон одної України» (92). — Так більшовицька революція тримається лише тому, що і вона спирається на традицію: «більшовики мають за собою десятки літ державного і національного думання; переворот був підготовлений — не тільки соціальною, а і національно-державною працею російської інтелігенції». Коли з'явився «новий Пугачов» «йому залишилось тільки зорганізувати те, що підготували покоління російських революціонерів: державників і патріотів». — Так і в сфері ідеології раціоналізм може існувати лише як форма містицизму, що лише заховує свій дійсний зміст (201, примітка). — Ті ж риси наслідування позитивних явищ та течій бачить Липинський і в таких негативних формах історичного буття, як модерний анонімний капітал, як інтелігенція, ця «здеклясована, непродукуюча, безземельна та безверсна» пародія на аристократію, як література в її сучасній формі, що є лише безсилим наслідуванням традицій творчого слова. Не дурно навіть політичний деструктивний ідеал зветься «утопією», себто землею, що ніде не є, — нетериторіальна ідея нації лежить в основі утопійних ідей.

Ясно, що такі несуттєві, несамотійні сили не можуть бути серйозною небезпекою для сил позитивних, будуючих, творчих.

Ясно, що Липинський має право зі свого пункту погляду бути рішучим, «скрайнім» оптимістом філософії історії.

IV.

Зупиняючись ще на питанні, які є ті загальні філософічні передпосилки, загальні філософічні тези та схеми, що їх кладе Липинський в основу своїх конструкцій філософії історії.

1. Для Липинського характеристичний своєрідний «онтологізм».

Він не задовольняється лише вказівкою на ті сили, що мають духовий, ідеальний характер, які є чинними в історичному процесі. Він хоче завше вказати і ту «матерію», в якій ці сили «втілюються», реалізуються. Тому поруч з «душею» історичного процесу Липинський ставить його «тіло». Він шукає напр., «форми виявлення несвідомої, містичної, ірраціональної волі народу до вільного незалежного існування» (84). Поруч з «моральними» силами стоять для нього «матеріальні» відносини: «відносини матеріальні знаходять вираз у статичності морального життя: в тім, що вже створено людським духом із пасивної матерії» (195). Але ж відношення є взаємне: «без розвитку громадської моралі нема розвитку техніки матеріального життя, без розвитку техніки матеріального життя нема розвитку громадської моралі» (197), без «відродження віри», без «пориву духа, створення вищої громадської моралі . . . не може бути вищої техніки і вищої матеріальної культури» (205).

Цей дуалізм духових сил та матерії, в якій вони реалізуються, Липинський проводить в різних пунктах своєї філософії історії: хотіння і слово, авторитет і сила, активні і пасивні елементи («жовті» та «чорні»), аристократія і маса, свобода і рівність, держава і громадянство — ці усі пари є подібні парі дух — матерія (356 і далі). Себо: в кожній із цих пар, що охоплюють у своїй цілості мало не всю філософію історії — а до них можна додати ще ряд інших пар, що маємо в творах Липинського заналізовані або тільки намічені — маємо протилежність активної духової сили та тієї «матерії, без якої ця сила не набула б була реальности, не може втілитись, здійснитись. Уся політична ідеологія Липинського, його ідея «клясократії» базується на цій передпосилці його філософії історії.

2. Друга основна риса філософії історії Липинського — це визнання ним конкретного характеру всякого історичного об'єкту та історичного чину. — На думку Липинського не існує, скажемо, «нації взагалі», «традиції взагалі», «аристократії взагалі», а лише конкретні індивідуальні нації, аристократії, традиції — та до того ще такі, що в кожен даний момент часу модифікуються, змінюються, знову витворюються, відновлюються Кожен історичний твір є такий, який він витворюється в процесі історичного життя: «кожна нація має лише таку традицію, яку вона сама собі в своїй історії створила» (94). Липинський наближується навіть до — на нашу думку навряд чи правильного — погляду, що національна індивідуальність не є певна психічна «характерологічна» даність, а скорше «продукт історичного процесу соціального життя даного колективу — це твір, формація історії» (129), або якщо ми прийнемо на увагу, що і сучасність є «історія», то треба буде сказати, що національна індивідуальність — це є сама історія даної нації.

Прикладом того, з якою увагою та повагою ставився Липинський до конкретної історичної індивідуальності, може служити праця про «Релігію та церкву в історії України». Він, віруючий католик, отже людина, що переконана була в справедливості вчення католицької Церкви, вважав потрібним співжиття тих конфесій, що живуть тепер на території України, бо вважав неможливим гострий розрив цих історичних конкретних індивідуальностей з їх конкретною індивідуальною традицією

3. Ми вже підкреслювали, та й не один раз, що філософія історії Липинського має виразне релігійне забарвлення. Почуття вищих цінностей є основний патос філософії історії Липинського.

Це почуття вічних цінностей має тому значну роль, що якраз воно надає філософії історії Липинського її властивий характер. Філософія історії, що залишає людину її власним силам, що сліпо та безпідставно вірить (і здебільшого зовсім не помічає цієї своєї безпідставної та сліпої віри), що люди можуть досягнути усього, що хочуть, своїми силами — є небезпечний (бо безпідставний!) оптимізм, який вироджується в свою протилежність — в безнадійний песимізм, якщо тільки надії та зусилля людей обманює історична доля. Почуття вічних цінностей, що стоять над історичними процесом, як вічні, незмінні, нерухомі провідні цілі, зокрема: релігійна

віра (що є почуттям найвищої цінності) рятує людину і від того, і від іншого: поверховний оптимізм є неможливий для того, хто знає, що всі зусилля та добрі наміри людини реалізуються лише тоді, коли вони відповідають божественному плану історичного процесу; безнадійний песимізм не в силі опанувати тих, хто вірить, що історія не є безглуздий перебіг безмістовних подій, що людство має на землі вищу мету, що неперервний рух історії здійснює вищу правду.

І тому, коли ми хотіли б схарактеризувати основний настрій філософії історії Липинського, ми не знайшли б ліпшої можливості, як вказати на те, що основний настрій, який опановує Липинського при погляді на історичний процес — це є почуття поваги — поваги до тих цінностей, що в історичнім процесі реалізуються, до тих осіб і колективів, що є носіями цих цінностей, поваги, — нарешті до тієї Вищої Сили, що цим процесом кермує. Історичний процес — як і все соціяльне буття, та і як увесь світ взагалі — збудований ієрархічно, цебто в ньому є вище і нижче, підрядне і пануюче, випадкове та історичне Лише з вищого та найвищого можна розуміти нижче та підрядне.

Цей, в основі оптимістичний, настрій висловлює Липинський і в тім місці своїх »Листів«, де він дає в кількох рядках так би мовити витяг, резюме своїх філософічно історичних поглядів. Цими гарними рядками ми і закінчимо наш нарис: »навіть найтрудніше завдання може бути виконане, коли єсть: стихійне, вроджене хотіння, — ясна ідея, усвідомлююча хотіння; воля та розум, потрібні для здійснення ідей: — віра в Бога і в те, що дана ідея згідна з Божими законами; — і любов до людей та до землі, серед яких і на якій має здійснюватись дана ідея«.

Мгр. Осип Губчак:

Мужі, а не засади

На дверях одної західно-європейської високої школи написані знаменні слова: »Мужі, а не засади«. З історії знаємо теж, що держави будували і збудували мужі. Вони, ці держави, повставали в першій мірі через хоробрість, посвату, розум та інші чесноти державних діячів, а щойно в другій — через застосування тих чи інших правил, засад чи ідей.

У нас українців, у силу нашої малої політичної виробленості, поширена інша думка. Ми часто-густо захоплюємося якоюсь ідеєю і нам здається, що сама ця ідея нас спасе. Наперед українці захоплювалися і вірили в демократію та інтернаціональний соціалізм, згодом піддурені більшовиками вірили в комунізм, а тепер чимало наших земляків переконані, що вистарчить застосувати ідею націоналізму, а в Україні настане рай.

Ми, гетьманці, думаємо інакше: ми свято віримо, що Гетьманська Ідеологія — найкраща, бо вона виростає, не з наслідування чужих зразків, тільки з українського ґрунту; але ми знаємо також, що нічого не допоможе й найкраща ідея, коли не буде чесних і хоробрих людей, які цю ідею мають у житті, в чин провести. Так нас навчав наш ідеолог В. Липинський і тому ми, гетьманці, особливу увагу звертаємо й звертатимемо на добір людей та на ідейне виховання членів нашої організації.

Багатство Української Землі, де все »обилєм дышет«, спричинює теж і те, що в характері українців є багато хиб. Найгірші з них це ті, що випливають із розкошів: вигідництво, бажання наживи і незгідливість. Знали про це й наші предки. Ось український київський єпископ (римо-католицький) Йосиф Верещинський, що походив із старо-українського хліборобського роду, з Верещина на Холмщині, великий державник і патріот, що заклавав на Київщині містечко Хвастів (інакше зване Ново-Верещин), і що зі своїми приятелями, запорізькими православними козаками з шаблею в руці як правдивий лицар, ходив громити татар, написав у 1590 році такі слова:

»Хто України закоштує, той вже остатися в ній мусить, бо тягне вона кожного народу людину, як магнет залізо. Причиною тому »genius loci«, що Україна положення своє має під веселим небом, у повітрі добрім, у землі так родочій, що кличе вона і всіх приваблює до себе. І сміло можу до України пристосувати слова Павла святого, взяті від Ісаї: ані око не бачило, ані ухо не чуло, ані серце чоловіче не увійшло те, що Господь наготовив там в Україні тим, що Його люблять І оця то прекрасна Україна покарана тепер за гріхи свої, і в пусті поля обернена через оспалість та недбальство наше Причина того та сама, як у Содомі і Гоморі: велика обильність хліба, в якій плавали і тучились люди українські, а нажерті стали противитись Господу. За що

Бог, порушений гнівом на них за їх незносні і мерзкі постушки, знищив їх державу і роскоші їх, а самих у неволю до рук поганських видавши, обернув Україну на пару сот літ донценту в пустиню»

Проти такого недбальства і лінивства боремося нині і ми, гетьманці. Нас небагато, і не раз сили настає до праці, чуємо від багатьох: »Вам співчуваємо, вашу ідею цінимо«, але активної помочі від них не бачимо. І до всіх цих звертаємося словами Липинського:

»Ходіть з нами! Беріться самі до тяжкої державної праці, бо не виконуючи її, в неробстві і лінивстві зогниєте, і як не дітей, то внуків ваших знову виріже українська анархія. Власне слабкість волі і гниле сковзання без усякого зусилля по лінії найменшого опору не дає нашим державно-творчим верствам послухати того голосу совісти, чести й розуму.«

Та українці з природи відважні і, промовивши їм до амбіції, можна їх заохотити до боротьби та до праці. І справді, в історії не бракує прикладів жертвености й посвяти, »щоб вічна була слава, що през шаблю маєм права«. А щоб ця боротьба дала успішний вислід, треба єдності. На наше нещастя — незгідливість це друга найгірша українська хиба. І знали це наші предки. Православний чернігівський єпископ, Лазар Баранович, писав у 1676 році:

»Звоювавши татарів — бетесь між собою.

Україна тою тяжкою хорує хорубою»

Подивімся от хочби на те, що тепер діється серед українських крайніх націоналістів, а тоді зрозуміємо слова Липинського:

»Так само, така ж слабкість волі не дає українській інтелігенції обмежити свого розперезаного бажання влади і дозволяє їй, мов тому згедзившомуся бикові, гасати по лінії своїх стихійних імпульсивних хотінь: ненависти, страху і заздрости, по лінії найменшого опору»

»І доки — перестерігає далі Липинський — консервативна верства не зуміє своїх організаторських здібностей розвинути, а поступова-революційна своїх рухових-руїнницьких хотінь обмежити, доти Української Держави і Нації не буде. Будуть лише міліони співаючих, плачущих і взаємно себе вирізуючих тубильців, якими правитимуть нації волеві, себто, нації, в яких провідні верстви мають розвинене почуття волі,

вміють себе організувати і панувати над своїми пристрастями, почуваннями і хотіннями Державну незалежність може мати тільки така нація, якої провідна войовнича верства настільки хоче своєї влади, що вона супроти чужоземного напору вся, без різниці переконань, солідарна»

Та на жаль, цієї солідарности ще нема.

»Бо Україну за словами поета Олізаровського — можна порівняти до дерева, яке не є в стані витворити твердої кори і цією корою захистити себе. З нутра нації весь час виділюються нові войовничі, здатні до захисту нації, елементи Але всю вроджену їм енергію, активність, сміливість, самопожертву вони зуживають на зло: на поборювання влади і на боротьбу між собою, замість на організацію самих себе при допомозі єдиної, сильної і незмінної монархічної-гетьманської влади. Вони гинуть у цій боротьбі і оставляють тіло нації непокрите панциром-корою»

Чи ж не таке діється тепер серед крайніх націоналістів? І Липинський далі говорить:

»Дух між ними панував руйнуючий, завидючий, зловий, а разом з тим облесливий, брехливий і рабський. Тому ці всі, поодинокі гарні, здібні й чесні люди, всі разом творили руйнуюче розкладове тіло.»

Таким розкладовим тілом була в 1918 році демократія, що, підмінована більшовиками, зробила нерозважне повстання проти Гетьмана, а тепер крайній націоналізм, що своїм корінням вийшов саме з цієї демократії.

Отже наше, гетьманців, завдання — це плекати в себе єдність, братолюбність і послух. Бо патріотизм, національно-громадське почуття, очевидно, проявляється не тільки на фронті. Іноді побороти себе, свій егоїстичний антигромадський, руйнуючий інстинкт не менш важко, пишучи статтю чи розмовляючи з земляком про справи нації, як стоячи на позиції в обличчі ворога. Власне українським нещастям є, що вистарчить часом подразнити чиюсь особисту амбіцію, і людина враз забуде про велику ідею, за яку досі боролася, покине її, і в ім'я своєї особистої амбіції буде цю ідею руйнувати. Знали це віддавна наші предки, і «Слово о полку Ігореві» нарікає, що «князі почали говорити на велике — це мале, а на мале — це велике», значить, що вони бились за свої особисті амбіції, а про велику справу, про оборону України від ворога, забували. А скільки то різних розколів та гризні було серед прерізних українських партій ізза осо-

бистих амбіцій. І нині наші політичні противники самі знають, що мають серед себе, у своїх проводах, невідповідних людей, але бояться їх усунути, щоб вони, бува, не потягнули за собою частини членів і не спричинили ще нового розламу. В нас гетьманців, такого бути не може. Липинський навчав нас: »Маєте бути вірними Гетьманові, що навіть, коли б я, Липинський, Гетьмана зрадив, ви маєте йти не за мною, а за Гетьманом«. І коли перед смертю Липинський попав у непорозуміння з Гетьманським Проводом, і вороги тішилися, що Гетьманський Рух унаде, сталося навпаки: Гетьманський рух став муром довкола Гетьмана і далі продовжує свою державнотворчу працю.

Погамувати в собі особисті амбіції, присвятитися цілковито службі ідеї — ось обов'язок гетьманця. Зміни на становищах у Гетьманському Русі гетьманець ніколи не вважає за якусь особисту образу. Він розуміє, що ідея вимагає від своїх членів раз такої, раз іншої служби і здібностей, тому мусять dokonуватися пересування і зміни. Тому гетьманець вважає такі зміни за зміну варті, так, як у війську. Гетьманець уміє виконувати накази свого Проводу, хоч часом з ним не погоджується. Раз Гетьман постановив, так цьому треба безоглядно підпорядковуватися. Людська річ помилятися, але легше спільно направити помилки, ніж привернути порядок, зрушений бунтом. Політика — трудна річ, бо треба знати, де піти на компроміс, а де ставити справу руба. Гетьманець має довіря до свого Проводу, хоч його політики часом може не зрозуміти, бо ж не все можна сказати. Гетьманець уміє в покорі навіть перенести незаслужену кривду з боку Проводу. Прикладом тут може бути Др. О. Назарук. Це він був одним із ініціаторів повстання проти Гетьмана, але, зрозумівши свою помилку, мав відвагу прилюдно до цього признатися і довгою працею для Гетьманської ідеї, м. і заснуванням гетьманських »Січей« в Америці, направив цю помилку. Одначе через свою політику в Галичині Др. Назарук попав був знова в непорозуміння з Проводом. Провід його виключив із членів. Др. Назарук прийняв це рішення, хоч воно було за гостре, з по корою, жадного бунту не робив, а навпаки — працював і далі для добра Гетьманської ідеї. І він був згодом реабілітований і прийнятий знова в організацію. На тлі загальноукраїнського бунтарства така вірність своєму Проводові є справді подивугідна і варта наслідування.

Бо не все були в Україні часи, коли тільки бунтарство і амбітництво було горою. Були також в Україні часи ли-

царської вірності своїм князям і гетьманам. Про таку вірність знаходимо в »Слові о полку Ігореві«:

»Русь поле загородила вздовж червоними щитами,
Щоб собі добути чести, а Князеві слави.«

І ми гетьманці, поставили собі за засаду: вся слава Гетьманові, нашою найбільшою честю є вірно служити Гетьманові, його волі безоглядно повинуватися.

Були в нас свого часу також вірні лицарі коло Великого Гетьмана Богдана Хмельницького, які всі свої сили і здібності віддали на те, щоб Гетьманові допомогти в його великому ділі визволення України і встановлення в Україні дідовичного Гетьманства. Це були м. і.: полковник Станислав Кричевський, що загинув героїською смертю в бою під Лоевим; шляхтич Станислав Морозовицький, улюбленець селянства і козацтва, яке про нього пісню складало:

»Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаче,
За тобою, Морозенку, вся Україна плаче
Не так тая Україна, як гордеє військо«

Він загинув лицарською смертю під Збаражем. І ціла низка інших: полковник Чорнота, що загинув у бою з поляками; галицький шляхтич Височан, провідник галицької селянської армії, що загинув у московській неволі; далі багатий міщанин Мартин Небаба, що, кинувши маєтки, став козацьким полковником і в бою з литовським військом знайшов лицарську смерть так, як Нечай у бою з поляками. І найславніший і найвірніший із усіх полковник Іван Богун. Це він зарубав шаблею якогось бунтівника, що наважився броти проти Гетьмана. Він, Богун, не хотів присягати на Переяславську умову, і поляки давали йому булаву; хотіли його використати, щоб він збунтувався проти Гетьмана. Та він остався вірним своєму Гетьманові і згинув розстріляний поляками. І ще був вірний гетьманський писар сотник Зорка і Юрій Немирич, що привів з собою до Гетьмана великий гурт щляхти, і князь Степан Четвертинський із Волині, що Україні цілу хоругву війська виставив, і нарешті найздібніший із полковників Филон Джедалій, якого підчас неприсутності Хмельницького козаки двічі вибирали Гетьманом, але він двічі зумів свою особисту амбіцію перебороти і Гетьманові не став у дорозі. Правда, були й інші: Адам Хмелецький, що хотів бути Гетьманом, і Лесницький, що бунтував проти дідовичности Гетьманства, але їх Хмельницький наказав на горло скарати. А Виговського наказав прикувати до ліжка і

змусив згодитися на дідичність Гетьманства. Коли ж згодом Виговський перепер виборність і сам став Гетьманом, то це на нім пімстилося, почався бунт проти нього і руїна. Чи не таке було і пізніше: не стало Гетьмана, загально-українського Авторитету, тоді проти демократа Петлюри виступив большевик Винниченко, тепер один «вождь» проти другого, один отаман проти другого?

Мужі, вірні мужі, творили з Хмельницьким Українську Державу. І для гетьманців це взір для наслідування. Бо не вожді, отамани та інші амбітники й бунтівники потрібні Україні. Вірні в щасті і в нещасті, що працюють і борються не на «короткий віддих», а невтомно і незламно за гаслом, що його дав нам Гетьман Павло:

»Незламно вірити і незламно працювати.«

І ще чимось гетьманці відрізняються від інших українських політичних груп. Що ми ширимо не ненависть, але любов, що з любов'ю відносимося до всіх українців, навіть до інакодумаючих, до наших противників-націоналістів, хоч вони нас поборюють і то не все поборюють чесною зброєю. Ми віримо, що тільки любов є творчим чинником, що вона все переможе і доведе нас до єдності і згоди.

Але політика — це не жіночий сантимент, але тверде, чоловіче діло. Тому наша любов не материнська — жіноча, що в своєму пестунчику тільки все добре бачить, а на хибі очі заплющує. Наша любов — це любов батьківська-чоловіча, що рідко хвалить, часто напоминає, а як треба, то й суворо карає.

І коли ми змушені нераз говорити гостро, то це диктоване не злобою, не ненавистю, але розумною любов'ю, що має на оці добро нас усіх, всієї України. І ми знаємо, що любов і добро сильніші ніж ненависть і зло. Як камінь, кинений у воду, викликає на воді що-раз ширші та ширші водяні кола, так наше гасло, розумної любови поширюватиметься на що-раз ширші кола Українського Народу, аж врешті вся Українська Нація зєднається в любові під одним Гетьманським Проводом.

Тоді справдяться пророчі слова Тараса Шевченка:

»Встануть Гетьмани
Світ правди засвітить
І помоляться на волі
Невільничі діти«

Зміст:

	ст.
На грані двох епох	3
Промова ЯВПГ на II. Делегатському Зізді Української Громади в Берліні 30. серпня, 1942 року	6
Б. Гомзин:	
Історичні паралелі на тлі сучасних подій	14
Максиміліян Плечко:	
Державний Устрій України. Короткий нарис устрою Української Гетьманської Держави 1918 р.	30
Дм. Чижевський:	
Вячеслав Липинський як філософ історії	49
Мгр. О. Губчак:	
Мужі, а не засади	61

1 крб.

Р.Л.

2401

1986р. 2р.01к.

43

83/1943

СЕКРЕТНО

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИК

АЛБМАНАХ
НА 1943 рік
БЕРЛІН